

genija

KLASIK
NINJA
S
R
E

POVESTI ZA
LJUDSTVO

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
Splet: www.genija.com
E-pošta: info@genija.com

Janko Kersnik
Povesti za ljudstvo

Za založbo: Blanka Jarni
Uredila: Blanka Jarni
Lektorirala: Jana Kolarič
Računalniška postavitev: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

KERSNIK, Janko, 1852-1897
Povesti za ljudstvo [Elektronski vir] / Janko Kersnik. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-075-8 (ePub)
ISBN 978-961-280-076-5 (mobi)
261498624

Janko Kersnik

Povesti za ljudstvo

2012

Vsebina

Kako je stari Molek tatu iskal	7
Znojilčevega Marka božja pot.....	33
Za čast	55
Rejenčeva osveta	70

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo naše e-knjige lahko uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno s našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

**za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitev knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si*

Kako je stari Molek tatu iskal

1

Ni ga kmalu prijaznejšega kraja mimo male Moravške doline. Lepe vasice in sela slone ob zelenih holmih, skrite večinoma za košatim sadnim drevjem; dobro obdelane njive se vrste s temnimi bukovimi ali sivimi borovimi gozdi in logi, po dolžini pa, kjer se vije miren potok navzdol proti zahodu, obroblyajo ga zeleni travniki. Tu in tam se kažejo zidane stene domačih boljših gospodarjev in iznad višjih hribov, ki varujejo ta dol, gledajo prijazno bele cerkvice.

V tej dolini v selu Straža je imel stari Molek lepo posestvo, kjer je gospodaril pametno in varčno, kakor se je bil naučil od svojega očeta in kakor ga je modrila še vedno vsakdanja skušnja. Žena, sin Luka in hči Anka – vsi so bili dobri in pošteni ljudje in nihče ni vedel o Molkovih kaj slabega. Eno seveda so staremu gospodarju – imel je že blizu šestdeset let – podtikali, namreč, da je silo svojeglaven in trmast. Menda je bilo res tako. Ako si je Molek kaj v glavo vtepel, izvršiti je moral, da je bilo še toliko zaprek. In če je enkrat kako misel za pravo spoznal, potem ga nisi odvrnil od nje.

To mu je povzročilo časih marsikatero sitnost. In o enem takem dogodku bom tu pripovedoval.

Na veliki ponedeljek je v Moravčah letni semenj. Tja priženo vselej iz bližnjih in daljnih krajev, celo od onkraj Save, mnogo živine in tujih, posebno laških kupovalcev nikdar ne manjka, kupčija je večidel dobra in ljudje spečajo tedaj radi kaj, da dobe novcev za dolgi čas do žetve, v katerem ni lahko kaj prodati in je mnogokrat sila za drobiž in še večja za debel denar.

Na velikoponedeljskem semnju je bilo, ko je tudi stari Molek prodal par lepih volov laškemu kupcu in dobil zanje polčetrtri stotak. Novcev ni bil potreben, kajti on je bil z vsem dobro založen, in tudi ta denar je bil že večinoma drugim na posojilo obljubljen, ker Molek je rad pomagal in ni nobenega odiral; a vesel je bil ta dan vendar, da se je kupčija tako dobro izvršila, in v svojem veselju je dal potem v krčmi celo za liter vina, kar je sicer redkokrat storil.

»Dobro si opravil, Molek! Srečo imaš!« dejali so sosedje pri krčmarjevi mizi.

»Pa takih volov tudi ni bilo na semnju,« zavrnil je Molek ponosno, »in jih ni na Moravškem – pa jih ni!«

Vsi so pritrdili, le eden ne; na drugem koncu mize sedel je mešetar Miška, katerega Molek nikdar ni hotel pri kupčiji ali prodaji in kateri zato ni bil prav prijazen staremu gospodarju; ta Miška torej je takoj oporekal porogljivo: »Seveda ne! Videc jih ima! Ničesar več naj ne zaslužim, če vaših ne odvagajo Vidčevi in še vaše telice povrhu, tiste brezaste!«

To je bilo razžaljenje, da ne kmalu takega, kajti Molek je bil na svojo živino ponosen kakor na svoj grunt. Zaropotal je, da so kozarci zazveneli po mizi.

»Kaj – ti, ti boš govoril? Kljuka ti bosonoga! Spravi se od mize!«

Mešetar je videl, da ni nihče drugih na njegovi strani, in ker ni pil svojega vina, umaknil se je naglo. A malo je še moral podražiti starega.

»Veste kaj, oče?« dejal je, obrnivši se med vrati. »Še meni posodite malo tistega denarja, ki ste ga danes vzeli – vzeli kakor za maslo!«

»Ven pojdi, prosim!« vpil je Molek.

»I nu, če nočete, pa pustite! Pa Bog daj srečo!«

Stari je še nekaj kričal za odhajajočim in v svoji jezi je dal še za liter vina. A udobrovoljil se ni več, dasiravno sta mu bila vino in togota zlezla malo v lase. Odpravil se je kmalu proti domu. Odhajajoč se je iz veže nehote ozrl v sobo na drugem koncu hiše in tam ugledal zopet mešetarja Miško, ki je sedaj pil pri drugih. In glej – da bi ga strela – tudi njegov sin Luka je sedel tamkaj poleg mešetarja. »Domov pojdi, Luka!« zaklical je v sobo. Sin, odrasel, že šestindvajsetleten fant, obrnil se je sicer ter dejal: »Pojdem!« A šel vendar ni takoj.

Stari tudi ni čakal, nego v svoji nejevolji sam krenil po kamenitni stezi proti Straži. Pa čim bliže je prihajal svojemu domu, tem bolj se mu je jasnilo lice. Pozabil je nadležnega mešetarja in njegovo zabavljanje, pozabil celo, da sina Luke ni bilo za njim; le dobra kupčija mu je bila v mislih in naposled je zadovoljno in radostno potipal dvakrat, trikrat žep v debelem kožuhu, je li še listnica s štirimi stotaki v njem. Čisto lepe nove bankovce je bil dobil, tako da je bil sprva še gledal, so li pravi ali ne, a bili so dobri.

Hladen dan je bil in iznad Limbarske gore je že od sinoči sem pihala ostra burja, ki ni kar nič pristajala velikemu tednu. A sedaj se je vreme izpreobrnilo. Molek sicer ni prav vedel, ga li vino greje ali pa se je jug oglasil; tako nekako gorko mu je postajalo, in ko je dospel do domače hiše, obrisal si je s čela pot.

»Pomladansko se dela, pomladansko!« dejal je ženi Rezi, ki je v vratih čakala ter gledala, od katere strani se vrne stari.

»Popoldne se je prevrglo,« pritrdila je vesela. Sosedinja ji je bila že povedala, kako dobro je Molek prodal vola. Anka je prinesla večerje in vtem se je vrnil tudi Luka. O kupčiji ni nihče zinil besede, čakali so, da prvi izpregovori oče. In ta tudi res ni mogel molčati; komaj je bil odložil žlico in končal svojo molitev – hlapec in dekla sta bila odšla – segel je v kožuh, v katerem je tičal še vedno navzlic gorki sobi – ter privlekel listnico na dan. Anka je pospravljala po mizi, Luka pa je vžigal pipo, sedeč na klopi pri peči. »Glej, stara, to so naši voli!« zinil je Molek bahato in razgrnil štiri stotake po mizi.

»Spravi, spravi, kaj boš kazal in se bahal,« dejala je mati dobrovoljno.

»Saj bom! Misliš, da jih bom skoz okno vrgel? Pa naši voli so le – voli, da jih ni – pa jih ni!«

Vtem je bil Molek slekel kožuh, nesel ga v kamro v skrinjo, potem pa pobral stotake, vtaknil jih lepo v listnico in to porinil tudi v kožuh. Vrnivši se s ključem od skrinje, dejal je še malomarno: »E kaj, dolgo ne bodo pri hiši! Goropečniku bom dal pol, Rovtarju pa pol, pa bo po njih! Vsak dan prosita!«

»I, pa izgubljeno ni!« menil je Luka.

»Izgubljeno ni! Pa čakati bo treba, čakati!« mrmral je stari.

»Pa obresti! Saj jih plačujeta!«

Očetu se ni zdelo več vredno odgovarjati.

Stopil je pred vrata in pogledal na desno in levo po nebu. »Kar orali bomo jutri,« dejal je, vrnivši se, »gorko postaja in za jarevino bo prava!«

S tem je bil tudi ves pogovor končan in odšli so k počitku.

Pomlad je prišla v deželo. Po sončnih bregovih so lezle rume-ne trobentice iz tal in ob gozdnem robu se je jel razcvitati beli glogovec. Povsod po polju so orali, vlačili in sejali in oratarji so že goloroki hodili za drevesom; tako gorak in lep je bil veliki teden.

Tudi pri Molkovih je bilo dela dovolj, in ker je bilo vreme tako toplo, celo stari gospodar ni več pogledal svojega kožuha, nego podnevi golorok kakor drugi, zvečer pa v domačo suknjo opravljen zapovedoval in veleval po njivah in po hlevu.

Veliko soboto popoldne – tedaj so v Straži večinoma praznovali – oglasi se sosed Goropečnik pri Molkovih. Denarjev je potreboval in tu je imel že potrebno vsoto obljubljeno. S starim tudi nista dolgo besedovala o tem posojilu; saj so jima bili pogoji docela znani.

Molek je šel v kamro, potegnil vrata na pol za seboj in segel v skrinjo po kožuh, v katerega je bil na semanji večer, kakor se je dobro spominjal, vtaknil listnico s štirimi stotaki. A kaj je bilo to? V desnem notranjem žepu listnice ni bilo; in v tega jo je Molek vedno vtikal. Nekako urno seže sedaj v levega; a tudi tu je ni! V tem trenutku mu je jelo vroče postajati, dasiravno so bila okna na stežaj odprta in je hladna sapa prepihavala kamro. »Da bi te strela! Kam pa sem vtaknil denar!« zagodrnjal je potihoma ter pretipal vnanja dva žepa. Roki sta se mu tresli; listnice ni bilo, žepi pa vsi prazni. Prijel je kožuh za ovratnik in dvakrat, trikrat udaril z njim po zraku kakor perica z opranim robcem, a listnica ni pala iz kožuha. Preiskal je potem znova vse štiri žepe, a zaman. Niti listnice niti denarja ni bilo. »Morebiti je iz žepa smuknila v skrinjo med obleko!« mrmral je razburjen in skoraj s tresočim glasom. Spomnil se je pa, da so vrata v kamro odprta in da sedi

sosed Goropečnik v prvi sobi; zaprl je naglo duri, potem pa jel premetavati obleko, robce, srajce, klobuk, stara pisma, nekoliko hranilničnih knjižic, rožni venec, nekaj jašk in škatlic, v katerih so zveneale stare dvajsetice, celo dva lepo opisana in s srebrno žico preprežena suha lanska pirha je potresel kakor klopotca – pa nič, nič – listnice s štirimi stotaki ni bilo. Vse suknje, vse hlače in vse žepe v njih je preobrnil, pa ni duha ni sluha o tem, kar je iskal. Največ je trpel kožuh; tresel in zvijal ga je, po žepih segal, a denarja ni bilo. Naposled se je zgrudil na klop pri oknu in čuden, votel glas kakor »hu-hu-hu!« izvil se mu je iz prsi.

Goropečnik, ki je v prvi sobi dobre volje vlekel ob svojem vivčku ter čakal obljubljenih novcev, skočil je prestrašen kvišku ter planil v kamro.

»I, kaj pa je, za božjo voljo? Ali ti je slabo – Molek?« vprašal je brez sape.

»Hu-hu-hu!« ječal in tulil je stari.

Sosed je osupel zrl na obleko, po tleh raztreseno, v prazno skrinjo in v gospodarja, ki se je tresel od same razburjenosti.

»Ali ti je slabo? Malo vode – malo brinovca!« silil je skrbno.

»Hu-hu-hu, okraden sem – okraden – hui-hu!« tulil je Molek. Te besede so pretresle tudi Goropečniku kosti.

»Okraden, okraden?« vprašal je plaho. »Ali denar za voli?«

»Da, da – vseh štiristo je ukradenih!« ječal je stari.

Sosedu je bilo pri srcu, kakor bi bil njemu denar ukraden. Kje ga bo iskal, ko ga tako krvavo potrebuje – in ker ga nihče nima? Ali pa če ga ima, ne posodi ga pa vendar nihče tako rad kakor Molek.

»Okraden?« zajecal je soglasno z gospodarjem.

»Ni ga, ni ga!« tarnal je oni.

»Pa kam si jih spravil – denarje?«

»V žep – v kožuh!«

Oba sta jela znova pestiti nesrečni, že dokaj ogoljeni kožuh, pa brez uspeha. Žepi so bili celi, nobeden ni bil razparan ali raztrgan, a vsi so bili prazni. Potem sta z združenimi močmi premetavala in preiskovala obleko, robce in vso drugo ropotijo, kar je je ležalo okoli, preobrnila skrinjo, da se je prah pokadil iz nje, a listnice in denarja le ni bilo.

Goropečnik se je sicer malo umiril, ugledavši hranilnične knjižice, češ stari mi vendar še lahko posodi, a takoj si ni upal ziniti o tem.

»Pa kdo – kdo bi bil ukradel?« dejal je vtem, ko je Molek vzdihuje spravljal ali bolje metal svoje reči nazaj v skrinjo. »Kdo? – Da bi ga strela – da bi jaz vedel zanj!« zavpil je ta.

Pa šumela mu je tudi le-ta misel po glavi.

Pri fari je zazvonilo poldne in domači so prihajali v hišo, le Luke še ni bilo iz mlina, kamor je šel po otrobov. To je bil jok in stok po hiši! Mati je tarnala in javkala, Anka je skoro pozabila kolač v peči, da se ji je malo ožgal, dekla je preobrnila prežiljko za pirhe in hlapec se je med vrati spotaknil ter prevrnil jerbas s svinino, namenjeno za »žegen«, v smeti in pepel, ki je ležal po kuhinji.

Goropečnik je jel tolažiti in pomagal ugibati, kdo bi bil tat. Naposled je spredel, da z vsem tolaženjem ne doseže pravega; a na srcu je imel še nekaj. »I, Molek,« dejal je počasi, »posodil mi boš pa vendar lahko tiste krajcarje, ki si jih obljudil?«

»Kako? Ko jih nimam! Najdi jih, tatovom jih vzemi, jaz jih nimam!«

»Saj imaš v hranilnici! Pri meni je prav tako varno kakor tam!« menil je sosed.

»Da bi te strela!« zarohnel je Molek srdito. »Ni vinarja ne dam! Kaj tebi mar, če imam kaj spravljenega? Kaj pa vtikaš nos v mojo skrinjo?«

»I nu, čemu se jeziš? Saj ti nisem še ničesar ukradel!«

»Beži! Pusti me! Ne dam – pa ne dam! Tatu mi zasledi in denar!«

Goropečnik je mislil, da sedaj ni pravi čas prositi in nadlegovati starega, ter je odšel brez odgovora.

»Hu-hu, moja vola, moja vola – da jih ni lepših v Moravški dolini,« javkal je Molek, sredi sobe stoječ, a potem vzkliknil: »Ha-ha!« in v tem trenutku se je udaril s pestjo ob čelo – in oči so se mu iskrale kakor jastrebu, ko ugleda pišče.

Žena Reza je prišla zopet v sobo in pred hišo je ustavil Luka voz ter odložil vrečo z otrobi.

»Ga že imam, ga že imam!« kričal je Molek in vil pesti po zraku, da je dvakrat trdo zadel ob nizki strop.

»Koga imaš? Denar – ali kaj?« zavzela se je mati napol vesela.

»Tatu, tatu! Ta vražji mešetar – nihče drug in pa – ta preklicani –«

Tu je stopil Luka skozi duri.

»Kje imaš denar? Kam si ga dal? Ti cigan! Da bi te – strela!«

Luka je ves odrevenel, kakor bi bilo treščilo predenj.

»Kakov denar?« vprašal je prestrašen in vendar napol radoveden.

»Moj denar – za vola! Ti si ga ukradel – ti in tisti raztrgani mešetar, s katerim sta skupaj pila semanji dan.«

»Miška?« vprašal je Luka skoro s smehom.

»Da, da, Miška – pa to ni Miška, to je lisjak, to je volk, ta nesramni tat, in ti – ti sin moj – ti si mu pomagal, ti si mu povedal, kje imam denar!«

»Oče – ste li blazni?« vprašal je Luka sedaj s smehom.

»Če ne poveš, kje je denar – pretepel te bom, če si tudi dolg in širok! – Ne – zapreti te bom dal, zapreti, kakor gre takemu roparju.«

Molek je bil od jeze kar brezumen.

Luka je pogledoval sedaj očeta, sedaj mater, ki je čepela v kotu za mizo ter na tihem jokala. Zdelo se mu je, da je v sanjah.

»Boš li povedal, kje je denar?« zarohnel je znova Molek ter prijel sina za vrat, koščen in trden je bil, da malo takih, in Luka, dasi skoraj pol glave večji od očeta, omahoval je po sobi kakor prazna vreča, kadar jo oteplješ.

»Kje je denar?« zatulil je Molek še en pot in postavil sina na tla.

»Jaz ga nimam!« odvrnil je Luka. V svesti si je bil svoje nedolžnosti, a ker se je oče lotil ravno njega, da je on tat, zdelo se mu je to toli nepričakovano, da niti verjeti ni mogel, da je denar res ukraden. Edina njegova misel je bila, da je oče – zblaznel. Komaj je torej čutil, da se železna očetova pest ne oklepa več njegovega vratu, skočil je v vežo ter zajel poln lonec vode; čul je bil enkrat, da je najboljšo sredstvo blazne umiriti, polivati jih z mrzlo vodo.

»Oče so zblazneli,« kričal je v kuhinjo, da sta Anka in dekla prihiteli ven, in je planil nazaj v sobo. »Blazni so, blazni,« vpil je materi ter z vso močjo treščil vodo iz polnega lonca očetu v obraz.

»Kaj-aj?« zahropel je stari.

Sedaj je bila vrsta na njem, strmeti in premišljevati, je li sin brezumen.

Luka je hitel zopet po vodo. Molek pa ni čakal novega krsta, nego moker ko miš ubežal v kamro in skoz priprta vrata jel vpiti: »Ti si znorel, ti! Vodo stran in sem pojdi, Luka!«

Po dolgem prigovarjanju so se vsi toliko pomirili, da je oče odprl kamro in jel pripovedovati, kako je z denarji – kam jih je

dal, da jih ni – da mu je Miška oni večer zažugal nekako porogljivo: »No, Bog daj srečo pri denarju,« – – da je mešetar, katerega ni dosti prida, pil v postranski sobi v sinovi družbi, da je Luka videl, kam je oče spravil novce – da torej ni drugače mogoče, nego da sta mu jih onadva – Luka in Miška – ukradla.

Luka se je rotil in jezil, vsi so še en pot premetali obleko po skrinji – a denarja ni bilo in stari Molek ni odjenjal, da mu ga je sin ukradel. Uvidevši, da z grdo ne opravi ničesar, začel je z lepo, prigovarjal, prosil in rotil je sina, naj obstane, kje je denar, celo jokati je začel; Luki je končno vendarle v resnici kri zavrela. Oblekel se je praznično, vzel klobuk in odšel, napol še vedno dvoječ, je li denar res ukraden ali se pa očetu blodi po glavi.

»Zvečer po procesiji bo že bolje!« dejal je sam pri sebi in krenil od doma.

3

To so bili žalostni prazniki pri Molkovih.

Stari je hodil okoli s povešeno glavo ter venomer le mislil in mislil: kje je denar, kje je tat?

Da, tat! Živ krst bi mu ne bil mogel vzeti prepričanja, da sta ga Miška in Luka okradla.

In vendar je časih – dvojil o tem.

Le veliko soboto popoldne, ko je bil Luka odšel od doma, preiskal je njegovo skrinjo, vso obleko, vse prostore, kjer je sin kaj hranil ali vsaj kamor bi bil morda kaj spravil, pa ves trud je bil zastonj, nejevolja očetova pa še večja. Vrh tega pa so prišli še sosedge in drugi znanci, med katerimi se je bila bliskoma raznesla vest o Molkovi nezgodi, in ti so s svojimi tolažbami, sveti in

pomilovanjem še bolj razburjali gospodarja. Vedel je, da se marsikateri nevoščljivec in zavidnež smeje potihoma njegovi nesreči, dasi mu kaže žalostno lice. Izguba štirih stotakov sama ob sebi ni toliko bolela Molka; toda prepričanje, da je sin sokriv te hudobije, da se mu mnogo drugih roga in posmehuje in naposled varčnost njegova, ki mu je velevala vsak krajcar obrniti trikrat, štirikrat med prsti, preden ga je izdal – vse to ga je silno trlo. Ugibal je le, kako bi najprej prišel do smotra in konca; kako bi najhitreje zasledil tatu; in takoj po praznikih je pričel svoje delo.

Navsezgodaj v sredo odpravil se je od doma, ne da bi bil komu povedal, kam in kako je namenjen. Šel je k sodišču na Brdo in kazenskemu sodniku prijavil svojo nezgodo. A ta mu ni znal pravega, tolažilnega sveta.

»Kdo vam je ukradel denarje?« je vprašal mladi sodnik.

»Kdo? To boste pač vi zvedeli! Jaz ne vem; – aj, ko bi jaz vedel, bi ne hodil sem!« zavrnil je Molek.

S tem bi se bil kmalu slabo obnesel. Sodnik ga je okregal, češ mi smo zato, da kaznujemo hudodelnike! Če pa sami ne veste, če sami nimate sumnje, od kod jo bomo mi dobili?

Na to je zinil Molek – seveda malo težavno:

»Jaz mislim, da je – sin moj, Luka – in mešetar Miška!«

Povedal je potem, kako je bilo na semanji dan v Moravčah.

»Ah, sin vaš?« zavzel se je sodnik.

»Da, jaz mislim tako!«

»Dobro, ga bomo pa zaprli!«

»Zaprli?« ponovil je stari skoraj slaboglasno.

»Kaj pa? Zaprli ga bomo, če hočete!«

»Ne, gospod sodnik! Zapirati pa ne, tega nečem, da bi se o mojem sinu kdaj reklo, da je bil zaprt – zaprt – in še zaradi tatvine! Ne – tega pa ne! Vedite, gospod sodnik, pokličite ga semkaj

in zažugajte mu, da bo zaprt, če ne obstane. Le pestite ga, saj bo obstal, in potem sem jaz zadovoljen. Jaz le hočem vedeti, kdo me je okradel – in če je res moj sin – tat!«

»Dobro!« dejal je sodnik in štirinajst dni pozneje so stali vsi Molkovi in poleg njih mešetar Miška pred kazenskim sodnikom. Novega se ni ničesar zvedelo. Domači so ponovili, kar je bil povedal že Molek sam, Luka je bil hud in je zagovarjal sebe in svojo nekrivdo, mešetar Miška je pa klel, kakor je bil vedno navajen, ter staremu žugal, da ga bo sedaj on tožil zaradi razžaljenja časti. Vse je bilo razburjeno. Sodnik pa ni imel nikakih dokazov glede krivde. Vendar je vprašal Molka: »Ali zahtevate, da bo vaš sin kaznovan?«

»Ne, tega pa ne,« dejal je oče, »da bi bil zaprt, tega pa nečem! Obstane naj, potem mu odpustim!«

»Reci, fant, si li res kriv?« dejal je sodnik Luki.

»Nisem, gospod, pa nisem!« zatrjeval je oni.

»Če torej ne zahtevate kazni, tudi ne zahtevate sodbe.«

»Opravili ste!« sklene sodnik. In odšli so domov – oče sam – sin sam – mati in Anka skupaj, mešetar Miška pa zopet sam – a vsi jezni in razdraženi.

4

Doma pri Molkovih so se pričeli zdaj pravi pasji dnevi. Oče je treskal in grmel okoli, da ni nikdar tega, in dasi so pri drugih opravkih vsi domači spoznali, da stari ravna, kakor je bil vedno vajen, pametno in varčno, jeli so vendar sami ugibati, kadar se je lotil govora o ukradenih denarjih – se mu li ne meša malo v glavi. Sina skoro ni pogledal in ubožec Luka je začel že ugibati, ali bi ne

bilo najpametneje, da se pomakne od doma, bodisi v Trbovlje k premogokopom ali pa kam na železnico. Doma je bilo življenje že nestrpno.

Lepega dne – bilo je takoj po binkoštih – pa je stari Molek sam snel kljukasto palico z žebnja v kamri, na katerem je visela, in to je bilo znamenje, da se odpravlja na daljšo pot. Na mizi je tudi že ležala cula in v njej debel kos kruha, malo svinine in v posebnem zavitku malo ajdove moke in soli. – To je pobral in odšel, ne da bi komu povedal, kam je namenjen.

Pred nekoliko dnevi – Molkovi so bili ravno proso dosejali in oče je stal sam na vratih in gledal, je li vse prav uravnano – prišel je mimo njega stari prihajač Drozeg in ta mu je bil dejal skrivnostno:

»Molek – tatu še nimaš! Pa pojdi tja dol na Štajersko v vranske hribe k Ostrižencu, ta ti ga bo povedal ali celo pokazal!«

»I, kaj praviš?«

»Da, pravim! Pokazal ti ga bo v ogledalu, plačaš mu pa, kolikor hočeš, šestico ali goldinar, kakor si pri volji.«

Tako in še bolj natanko sta se moža zmenila.

Precej po binkoštih pa se je Molek odpravil od doma, kakor smo že povedali. Na koncu hiše se je še obrnil ter zavpil hlapcu:

»Glejte, da boste krompir in koruzo okopali; čez tri dni pridem!«

To je bilo vse slovo.

In potem je mahal in postavljaj kljukasto palico predse po stezah in po kamenju preko Limbarske gore in dalje po veliki cesti proti Štajerskemu iskat pomoči pri Ostriženčevi modrosti.

Kraja in vasi, kjer je ta mož stanoval, nečem imenovati, da ne bi se morebiti še kdo drug premotiti dal in iskal tam tatu ali pa zdravila ljudem in živini, kakor se to že tako godi.

Skoro poldrugi dan je popotoval Molek in našel res skrito gorsko vas tam daleč za vranskimi hribi, kjer je imel lepo domačijo glasoviti vedež Ostriženec. Njegova hiša je stala bolj na samoti, in ko se je Molek skoro bojazljivo približal, ni videl niti žive duše okoli poslopja; samo velik, kodrast pes je divje lajal, priklenjen pred hlevom. Molek trka in trka; naposled se odpro vrata in kakih štirideset let stara žena se prikaže na pragu.

»Kaj bi radi?«

»So li oče doma?« vpraša naš znanec.

»Ne, ni ga; pa morda kmalu pride,« dejala je ona, »noter stopite in počakajte.«

To je bilo menda vse že navadno pri Ostriženčevih. Očeta ni nikdar kdo doma dobil; vselej je dejala žena, da mož kmalu pride, in medtem se je zgovarjala s prišleci in poizvedovala od njih, česa žele, od kod so in vse njih razmere in skrivnosti, kolikor jih je hotel kdo razodeti.

Čez nekoliko časa se je vedno vrnil Ostriženec, pogledal komaj prišleca, a ko se je jel razgovarjati, znal je takoj vse: od kod je, česa želi, kaj se mu je pripetilo, sploh vse – vse je ta vedež vedel in znal. Pa žena se ves čas ni bila ganila iz hiše, da bi mu bila morda povedala, kaj je vse zvedela od čakalca; to je bilo najbolj čudno!

In tako se je godilo tudi z Molkom.

Razgovarjala sta se z ženo o njegovi nezgodi z denarjem, povedal je odkritosrčno kakor pri spovedi, od kod je, koliko ima otrok, na koga ima sumnjo, da ga je okral, komu je hotel denarje posoditi, kakov je mešetar Miška, da ima črne brke pod nosom – vse, česar je žena želela, vse je povedal, kakor je bilo v resnici. Medtem je ona sukala kolovrat in predla fino ovčjo volno.

Zdajci je ponehala, pogledala skozi okno ter dejala: »Sedaj bo pa menda kmalu tukaj! Še vsakemu je pomagal, bo vendar tudi

vam!« Vtem je sukala kolo še hitreje, da je ropotalo in cvililo na glas, Molek pa je nekako boječe zrl na vrata, kdaj se bodo odprla in bo vstopil pričakovani vedež. Ko bi mož ne bil tako uverjen v svojo babjo vero, da mu more Ostriženec pomagati, in ko bi bil malo bolj oprezen in pazljiv, slišal bi bil gotovo, čeravno je kolovrat cvilil in ropotal, da je v sobi zraven njega tudi nekaj zropotalo. Tamkaj je namreč za tanko steno, ki je delila prvo sobo, v kateri sta bila in govorila Molek in žena, sedel starikav obilen mož in pazno pritiskal uho na luknjo v leseni steni, da je ujel vsako besedo, ki se je onkraj govorila.

To je bil coprnik in vedež Ostriženec!

Ko je sedaj žena v oni sobi prenehala pogovor, kajti zvedela je bila vse, česar je Ostriženec potreboval, in ko je bila zopet pognala kolovrat, stopil je Ostriženec k mizi, kjer je imel razne ropotije. Iz majhnega zaboja je vzel celo kopo podobic, kakor se dobe pri fotografih, in poiskal sliko moža, ki je imel črne brke. To je del v žep, odšel potihoma, kolikor je mogel, iz sobe, vzel zunaj pred hlevom umazano motiko v roke in jo zadel na ramo ter tako pristopal počasi v sobo, kjer sta bila žena in Molek.

»Ali si že okopal krompir?« vprašala je ona naglo.

»Že, že – suho je, suho!« odgovoril je Ostriženec resno in postavil motiko v kot za vrata.

»Ta oče bi radi govorili s teboj!« menila je žena, porinila kolovrat h kraju in šla ven.

»Ah, vi, vi,« – rekel je Ostriženec počasi in položil roko čez čelo nad oči, kakor bi se mu bleščalo; – ah, vi ste Molek iz Straže.«

»I – seveda!« zajecal je oni strmeč, da ga ta ded pozna. »I, od kod pa to veste?« pristavil je kar ves razburjen in presenečen.

»Oj, ljubi moj, jaz vse poznam! To je moja moč!« Tako beseduje je sedel na stol, kjer je bila prej žena. »Vas so okradli!« nadaljeval je počasi. Molku so jeli lesti lasje kvišku.«

»To je zlodej ali pa –« hotel je reči, pa stisnil je jezik in le prikimal.

»Štiristo goldinarjev – kajne?« nadaljeval je Ostriženec resno. »Za par volov ste jih vzeli in v kožuh ste jih vtaknili – zvečer – doma; – na veliki ponedeljek je bilo to!«

Molku sta se roki tresli; plaho je gledal vedeža, oči so se mu kar izbuljile in bolj je šepetal, nego govoril: »Ka-aj, vi vse to veste?«

»Da, vse, vse!« pritrdil je oni oblastno.

»I, pa – tat, kdo je tat?« kriknil je Molek in planil s stola.

»Tudi tega poznam, in da boste vedeli in znali, da govorim resnico, pokazal vam ga bom v ogledalu. Tja k oknu stopite in Bog varuj, da se ozrete. Vsega bi bilo konec!«

Molek je ubogal in tiščal glavo v okno. Čul je, kako je vedež hodil po sobi gor in dol, mrmral nekaj nerazumljivega, preobračeval stol in potem vzdihoval, kakor bi ga mučile silne boleti; ozreti se pa ni upal, dasiravno ga je bilo zdaj ob belem dnevu strah in groza. Čez nekoliko časa je potihnil Ostriženec; stal je v temnem kotu poleg okna ter držal na prsih pred seboj ono podobo, katero je bil prej vzel iz svoje zbirke; položil jo je pod kos stekla in v poltemi je bila videti sedaj na njej samo koščena glava in črne brke.

»Sem stopite in glejte!« velel je coprnik Molku.

Ta bojazljivo pristopi, a komaj je bil oči uprl v podobo, omahnil je in napol veselo, napol pa osupel in prestrašen zavpil: »To je Miška!«

»Da, Miška, tisti prekanjeni mešetar je to!« pritrdil je Ostriženec, skril podobo naglo pod robec in odšel iz sobe. Vrnil se je naglo in našel Molka stoječega sredi sobe in oprtega ob svojo kljukasto palico.

»Da, vi ste vedež, pravi vedež!« dejal je onemu. »Pa še to mi povejte, kje in kako bom jaz denar dobil. Če ga je Miška vzel – bogzna kam ga je dal?«

»Ej, prijatelj, ta je pa druga; to je pa silo težavno. Vsaka vednost in vsaka moč ima svoj konec!« odmajeval je Ostriženec.

»Pa če vam je vse znano in odkrito – boste vendar tudi to znali,« ugovarjal je Molek nestrpno.

»Kar se je zgodilo, to mi je znano,« ponavljal je oni oblastno in ponosno, »toda to, kar se ima zgoditi, prihodnost mi je temna. Odkrijem jo le s posebno težavo. No, vi ste pameten mož, toliko vam lahko povem, da je stvar draga; treba je nekoliko srebra stopiti na brinovem ognju in potem –; pa čemu bi vam to pravil?«

»I, če je le na srebru, jaz ga imam,« zavrnil je Molek. Segel je pod telovnik in izvlekel širok pas, iz njega pa vzel nekaj debelih tolarjev – križevcev. Te je pomolil vedežu.

Ta jih je spravil in odšel iz sobe: »Bom poskusil!«

Dolgo je čakal Molek; vesel je bil, da že davno ne tako – od kar mu je zginil oni denar, in vendar si je dejal: »Kaj mi vse to pomaga, če ne izvem, kam je Miška del stotake. Naposled se je vrnil Ostriženec in prinesel kepo raztopljenе rude s seboj. Povedati nam menda ni treba, da je bil spravil križevce v skrinjo, v kuhinji pa raztopil košček svinca, stopljenega vlil v vodo in prinesel sedaj ta kos v sobo.

»Le čujte, oče – pa sedite! Povedal vam bom kaj kolomon govori.« Ko je Molek začul besedo »kolomon«, spreletela ga je kar groza, pa poslušal je pazno. Vedež pa je sukal in potakal oni kos stopljenega svinca, o katerem je Molek menil, da je iz njegovih križevcev nastal, ter je slovesno govoril: »Denar ni daleč; morebiti se bo še dobil! Čakati bo treba. Med šmarnimi mašami pa bo najboljši čas! Tedaj pojdite ob polni luni na križpot, vam najbližji,

pa devet streljajev od vsake hiše oddaljen; tam storite ris, tri sežnje v premeru, devet sežnjev v krogu, in čakajte v risu z brinovo vejo v roki, da pride kdo mimo. Čakati morate od devetih zvečer do enajstih in vprašajte vsakega, kdor pride mimo: ›Kje imaš moj denar?‹ In kdor vam bo dejal: ›Imam ga, imam!‹ – tega se držite.«

Molku se je to malo čudno zdelo, pa ker je bil Ostriženec vse drugo tako izvrstno uganil, verjel je tudi to ter še v sobi pri onem sklenil, da bo ravnal po »kolomonovem« svetu. Poslovil se je, stisnil coprniku še dva križevca v pest in odšel jako zadovoljnega srca. Drugega dne zvečer je bil zopet doma in tam so se ga vsi razveselili, uvidevši, da je njegovo lice mnogo prijaznejše nego pred njegovim odhodom. Če ga je pa kdo vprašal, kod je hodil, lagal se je trdovratno in trdil, da je šel na božjo pot na Oljsko goro pri Velenju.

5

Delo po senožetih in na polju, košnja in žetev, vse to je storilo, da Molek ni imel prilike govoriti več toliko o svojem pogrešanem denarju. Ko se je nekega dne celo Goropečnik znova oglasil in prosil posojila dvesto goldinarjev, dal mu jih je Molek brez ugovora. Vzel je novce iz hranilnice; domači so pa vsi mislili, da je to del one kupnine za vola, in uverjeni so bili sedaj tembolj, da se je tedaj očetu mešalo v možganih. Stari seveda je mislil in čakal edinole, kaj mu prinese polna luna med šmarnimi mašami. To je bila njegova nada in te babje vere bi mu ne bil nihče mogel odvzeti, če bi jo bil Molek tudi razodel komu. Pa tega ni storil. In kakor vse na svetu, tako sta tudi minila mali srpan in polovica velikega srpana. V drugi polovici zadnjega pa je kazala pratika polno luno,

in sicer prav na sv. Roka dan. Molek je bil že davno iztaknil, kje je ono mu veleevano razpotje, najbližje domači straški vasi in oddaljeno vsaj devet streljajev od vsake naselbine; bilo je prav na mestu, kjer se križata okrajna cesta z Vač v Moravče in pa občinska pot dveh majhnih samotnih selišč pod Sv. Florijanom. Drugod ni bilo take križpoti.

Na sv. Roka zvečer se je Molek odpravil tja. Storil je, kakor mu je bil Ostriženec velel; potegnil je ris, tri sežnje v premeru in devet sežnjev v krogu in odlomil od bližnjega brinovega grma krepko vejo. Tako oborožen je stal dolgo časa v risu in nič prav prijetno mu ni bilo pri srcu. Bil je sicer pogumen mož, a tako v risu stati – kdo ve, kaj pride – to ni bilo prav nič prijetno. Slišal je od daleč uro biti, pol devetih je udarila, in neskončno dolgo se mu je zdelo še do devetih, ko se je imel pričeti pravi čas. Zdajci se domisli, da je bil danes, na sv. Roka dan, na Vačah semenj. »Joj, to bo prišlo pa mnogo ljudi tu mimo, ki se bodo vračali po okrajni cesti domov!« zmisli se je nagloma. »A, pa naj bo, kar hoče; jaz moram priti tej stvari do konca; in če je vedež vse tako dobro znal, bo tudi pravo zadel!« Čakal je torej pogumno. Izza Svete gore je lezla polna luna, velika ko polovnjak in rdeče obrobljena, ter je polmračno svetila skoz veje starih jesenov, ki so rastle ob poti. Tu in tam po brežinah so cvrčali murni, tam izpod gore sv. Florijana pa je odmevalo skovikanje čukov in sov. Tako je poteklo pol ure in še ena četrtinka. Molek je stal v risu, kamnu podoben. Zdajci začuje po okrajni cesti navzdol priti k sebi trde korake. Prijel je krčevito svojo brinovo vejo, nagnil zgornji život napol naprej ter čakal prihajajočega.

»Kje imaš moj denar?« zavpil je, kolikor je mogel, in zamahnil z vejo.

»Kdo si – da napadaš mirne ljudi?« viknil je oni in odskočil skoro za seženj nazaj. »A-a-a-aj – vi – oče?« dejal je takoj potem in stopil pred starega. Bil je sin Luka, ki je okoli poldne, ne da bi bil oče kaj znal o tem, krenil na Vače.

»Kje imaš moj denar?« ponovil je oni in zamahnil z brinovo vejo.

»Domu pojdite – slabo vam je – pojdite oče, prosim vas,« pri-govarjal je sin v trdnem prepričanju, da se je očetu zopet povrnila bolezen – blaznost.

»A z Molkom ni bilo govoriti. Kakor besen se je zakadil v sina, da je ta komaj odnesel pete. Hitel je proti domu, iskal hlapca in drugih, da pojdejo po očeta, kateremu se je očito pamet zmešala. Molek pa je zopet stopil v ris. »Luka ni tat,« dejal je skoro zado-voljno sam pri sebi, »če ne, bi bil odgovoril, kakor je prerokoval Ostriženec.« Čakati je treba drugega. In ni bilo treba dolgega ča-kanja. Zopet so se čuli koraki po slabi kamnitni cesti in velik mož z dvema svinjskima loncema, v vsaki roki enega držeč, prikazal se je pred risom.

»Kje imaš moj denar?« zatulil je Molek.

Oni je spustil lonca na tla, da so črepinje zazvene-le po kame-nju, ter odskočil v robidovje nad cesto. A Molek je bil takoj pri njem, in v tem trenutku sta se tudi spoznala. Bil je Goropečnik.

»Ali noriš – ka-li, Molek? Piskre mi boš plačal!« vpil je sedaj napadeni.

»Denar, denar!« sopihal je oni in vihtel svojo vejo.

Goropečnik jo je tako kakor prej Luka pobral navzdol proti Straži, češ Molek je ob pamet.

A ta še ni bil zadovoljen. »Ta tudi ni tat,« mislil si je in v tretjič stopil v ris. Čakal je dolgo; deset je bila ura že zdavnaj odbila, kar

začuje večji ropot po cesti. Tu jih je šlo več – pa naj jih bo, kolikor hoče, jaz planem vanje – mislil si je Molek in tako tudi storil.

»Kje imaš moj denar?« zakričal je v tolpo, ki se mu je bližala. Dva vola sta odskočila kakor besna, eden na desno, eden na levo, v sredi med njima v odprti vrzeli pa se je pokazala dolga, koščena postava mešetarja Miške.

Gonil je par volov za tujega kupca z Vač proti Ljubljani in sedaj je stal nasproti staremu sovražniku Molku. Sprva je bil tako osupel, da ni mogel ziniti besede.

»Kje imaš moj denar?« tulil je vnovič Molek in sedaj še bolj hripavo in besno, ko je spoznal mešetarja.

Ta se je pa zlobno namuznil. Ni bil eden tistih ljudi, ki imajo občutljivo kožo, in v kozji rog se tudi ni dal ugnati.

»Imam ga – imam!« zasmejal se je na glas. A v tem trenutku ga je Molek že držal za vrat.

»Na, sedaj te pa jaz imam! Nazaj daj, kar si vzel!« vpil je stari in tu sta že oba ležala na tleh v risu in rila in valila se na skalo.

Mešetar je spoznal, da je boj resen in da mu gre sedaj za kožo; uverjen je bil, da je stari popolnoma ob pamet; kajti dasi je imel marsikatero na duši in na vesti, glede Molkovih stotakov pa se je čutil in imel za tako nedolžnega, da ni drugače soditi mogel, nego da je stari znorel. Zato se ga je otepal in branil na vso moč; a Molek je v svoji sveti jezi zmagoval; uprl se je še enkrat močno ob onega, prevalil se z njim po kamenju in prišel vrh njega; pokleknil mu je na komolca in sedaj ga je pestil.

»Daj sem denarje, ali pa povej, kje jih imaš!«

Miška je stokal in klel, a ganiti se ni mogel. »Pamet, pamet, ljubi moj Molek, vse bom povedal,« tolažil je starega. A ta ga je tako divje pogledal, da ga je groza preletela. Jel je klicati na ves glas na pomoč in sklonil se v svojem smrtnem strahu z vso silo

pokonci, da se je res otresel onega. Sedaj je bil pa mešetar na vrhu, in da Molku ni prizanesel, ni treba nam praviti. Klofotal, lasal in suval ga je, da je sedaj stari jel na vso moč klicati: »Pomagajte – pomagajte!«

»Čakaj, jaz ti pomagam!« pritrjeval je mešetar ter znova pritegnil po onem. A sedaj je prišla v istini pomoč. Luka in Goropečnik hitela sta s tremi drugimi po bregu navzgor; vsi so bili prepričani, da je oče zblaznel, in hoteli so ga ujeti in zvezati, da ne bo kake nesreče. S strahom začujejo zdajci klicanje na pomoč; glasu niso spoznali in drli so brez sape naprej; prvi je bil Luka na licu mesta, zakadil se z vso silo v gručo, ki se je valjala po tleh, ter porinil oba bojevnika narazen. Sedaj stoprav je spoznal Miško. Ta je klel in pridušal se, da je Molek blazen, da mu je vola splašil, da ga je hotel umoriti – Molek pa je venomer vpil vmes: »Tat, tat, kje imaš moj denar!«

Goropečniku in Luki ni bilo treba dolgo dopovedovati, da se očetu blodi po glavi, nego prišla sta ga in s pomočjo drugih in Miške krepko zvezala kakor pravega norca.

Molek je strmel: »I, kaj pa hočete, tolovaji?« zavpil je ter skušal vezi na rokah pretrgati. A zaman.

»Le mirni bodite, oče, vam je slabo! Pojdimo domov!«

»Kaj mislite, da sem zblaznel, kaj?« kričal je stari ter zatrjeval, da je tako pameten kot drugi; jel je pripovedovati o Ostrižencu in o risu – a to je druge le še bolj prepričalo, da je blazen. Navzlic vsemu oporekanju so ga vlekli zvezanega domov. To je bilo pa preveč. Domov prišedši, se je stari zgrudil na klop pri peči ter bridko zajokal kakor otrok: »Ta sramota, ta sramota!« je vzdihoval. Vsem se je jel smiliti, odvezali so ga in v začudenje vseh je bil čisto pameten. Spat je šel kot drugikrat, a večerjati se mu ni bilo zljubilo.

D drugega dne se je oglasil mešetar Miška povprašat, kako je staremu; dejali so mu, da je pri pravi pameti in da je moral biti tudi sinoči. Mati je celo grdo gledala mešetarja.

»No, čakaj – dobro!« je dejal Miška. »Če je bil pameten, potem bo pa tudi pred sodiščem odgovarjal!«

In tako se je zgodilo.

Mešetar je tožil Molka zaradi razžaljenja na časti, in ker Molek ni hotel odpuščanja prositi ali sploh preklicati svoje trditve, da je Miška – tat, obsojen je bil na tri dni zapora. Moral jih je presedeti v ječi na Brdu.

6

To je bil najhujši udarec. Kolikor ga je že trla vsa druga ne-zgoda, izguba novcev, posmehovanje sosedov, doma neprijazni obrazi, vendar sta obsodba in kazen Molka najbolj trdo zadeli. Postaral se je do jeseni skoro za nekaj let in hrbet je že malo sklju-čen nosil. To je pa tudi mater jelo skrbeti; a če je možu kaj prigo-varjala, naj stori to ali ono, naj pije kako domače zdravilo, zapodil jo je kar zgrda.

»Z očetom gre pod zlo,« dejal je tudi Luka nekega dne.

»I, seveda!« pritrdila je mati. »Pa kdo mu pomore? Tisti ne-srečni denar!«

»Jaz bi le rada vedela, da je li res ukraden!« vzdihnila je Anka.

»Beži, beži!« ugovarjal je Luka. »Spravili so ga, to jaz pravim, in zmešalo se jim je. Saj sami ne vedo, koliko imajo. Goropečniku so vendar posodili – in potem so ga gori na cesti napadli! Meša in blodi se jim včasih po glavi – pomagati pa ni moči.«

»Jaz bom pa poslala po staro Mesojedo v Razborje; ona pomore v vseh boleznih in ume razne pripetljaje in uroke odgnati in zagovarjati,« trdila je mati Reza.

Otroka sta bila zadovoljna in zmenili so se, da pojde sin prihodnji petek po Mesojedo. Bilo je že okoli svetega Luke in tisti petek popoldne, ko so drugi pričakovali stare čarodejke in padarice – kakor so ji dejali, jela je pihati ostra burja, tako da je tudi Molek doma ostal in pri peči sede izbiral nekaj turščičnih storžev ter jih pokladal na gorko peč, da se hitreje posuše. Niti sanjalo se mu ni, kaj hočejo domači nocoj z njim ukreniti. Proti večeru se je res oglasila Mesojeda, stara, sključena baba od onkraj Save, kateri so ljudje mnogo verjeli in se vdajali njenim vražam in še bolj njenim čudnim zdravilom. Molek jo je poznal, a nikdar je ni posebno maral, in če je priberačila mimo hiše, dajal ji je rad brž kos kruha ali kak krajcar, da je le dalje šla. Nocoj mu pa celo ni bila po volji; zagodrnjal je polglasno, ko je sedla na klop ob drugi strani peči, in najrajši bi jo bil zapodil; toda ostri piš burje okoli hiše ga je opomnil, kako neusmiljeno bi bilo tako ravnanje. Zato je molčal in samo hrbet obrnil proti starki. Pa ta ni dolgo mirovala. Ko je bila zaužila nekoliko mleka, s katerim ji je postregla Reza, šepnila je:

»Danes je prvi dan, nocoj prvi večer! Nocoj je mladi petek – mlaj – to je pravo!« Reza pa je prikimala veselo in zadovoljno. Oče se ni zmenil za ta pogovor. Zdajci pa se je vzravnala sključena Mesojeda kvišku, stopila sredi sobe in, uprta z levico ob kratko grčavo palico, jela z desnico, v kateri je držala šop suhe praproti, mahati po zraku proti Molku. Govorila je pri tem nekaj čudnega, nerazumljivega – in Molek, ki je privzdignil glavo, je začuden zrl ta prizor. Pa kmalu je razumel, da velja vse to njemu.

Starka se mu je bila približala in udarila s praprotjo po njegovi rami in pri tem je čul Molek čudne besede:

Gad in gadica,
modras, modrasica,
kača, kačon ...

Dalje ni poslušal; skočil ali bolje planil je kvišku, vrgel zagovarjalki turščičen storž ob glavo in rjovel kakor obstreljen medved:

»Kaj mene zagovarja – mene! No, sedaj imam pa dovolj! In vi, vi ste tudi tako neumni in bebasti!« obrnil se je k ženi in otrokoma, ki so prilezli iz vseh kotov. »Sedaj mi je dovolj! Škoda, sramota, jeza in žalost – vse je prišlo name in zdaj ste še vi začeli znova, ko bi bil morda že pozabil! Ven – ti kljuka prismojena!«

Ko bi se Mesojeda ne bila že prej ognila, loputnil bi jo bil razjarjeni gospodar znova z debelim storžem.

Skočil je v svoji jezi v kamro po klobuk. »Sedaj pa pojdem, pojdem po svetu!« vpil je.

Domači so se jeli jokati, a starega to ni ganilo. Snel je klobuk s stene in hotel planiti ven. A tu je burja zatulila z vso silo okrog ogla in Molek se domisli, da je opravljen s prelahko suknjo. Treba se bolje obleči! – Jezno odpre skrinjo in potegne iz nje kožuh, tisti nesrečni kožuh, katerega je bil že tolikokrat pretresel in pretipal in prevrgel, in smukne vanj. A – kaj je to? Doli v desnem rokavu, ki je bil na koncu tako tesen in ozek, da je šla pest komaj skozi, ustavila se mu je roka; zadel je ob nekaj, kar je tičalo tu! »Zlomек – kaj pa je to? Da bi te strela!« zagodrnjal je in porinil pest krepko naprej. Nekaj napol mehkega, napol trdega je palo na tla, Molku pa je šinilo po glavi kakor resničen blisk.

»Luč, luč semkaj!« je vpil in tipal po tleh. Vsi so bili takoj pri njem in svetili. Pred Molkom na tleh pa je ležala – listnica, izgubljena listnica. Oče jo je s tresočo roko pobral, odprl in iz nje so

smuknili – zopet na tla – štirje novi stotaki. »Tu je denar – denar je tu!« vzdihnil je stari in gledal okoli sebe kakor v sanjah.

Zdaj je bilo vsem vse očito. Oče je bil onega večera – malo vinjen seveda – listnico z denarjem namesto v žep – vtaknil v rokav in tam je smuknila do ozke zapesti, skozi katero ni mogla; a nobeden vseh, ki so jo iskali ter pretipavali kožuh, ni bil segel tako globoko.

To vam je bil vesel večer pri Molkovih!

»In vendar sem jaz pomagala!« dejala je sključena Mesojeda, ki je sedela z obvezano glavo za mizo; oni koruzni storž jo je bil dobro zadel.

»I, kaj pa še?« rogal se je Molek. »Vsi pojte rakom žvižgat s svojim babjeverstvom. Tisti Ostriženec me je namazal, da ne kmalu tako, in sedaj si še ti hotela! Pa – molči, baba! Sedaj je vse dobro!«

In tako je bilo res. O sv. Martinu je bil semenj v Moravčah in Molek je gnal zopet dva junca na prodaj in bil je tako dobre volje, da je poklical celo mešetarja Miško, da mu jih je pomagal prodajati. Ko so potem sedeli v krčmi pri kozarcu vina, dejal je stari modro in slovesno: »To vam povem! Babja vera – to je neumnost! Vsak pazi in varuj svojih reči in svojega imetka – potem ni treba iskati pomoči pri čarodejih in starih babah – in tudi pri sodiščih ne! Bog daj dobro zdravje – možje!«

In napil je iz polnega kozarca svojim sosedom.

Znojilčevega Marka božja pot

1

Tam, kjer zavija široka in gladka velika cesta, ki veže Ljubljano s sosednjim Štajerskim, v ozko sotesko, imenovano Črni graben, dviguje se na levi strani dokaj visok hrib, ki je proti cesti izpremenjen v velikanski kamnolom. Na vrhu se hrib širi v prijazno planoto, spredaj obraslo z mladim gozdom, v ozadju pa obdelano v njive in travnike; tam stoji sredi lepega sadnega vrta zidana in lepo pobeljena hiša, krog nje pa dobro ohranjena gospodarska poslopja.

To je selo Znojile. Tu je v času, ko se je vršila naša povest, gospodinjala pridna vdova s štirimi otroki in družino, katero je morala ob svojem širnem posestvu imeti. Dvanajst glav goveje živine bilo je vedno v hlevu in poleg tega lepo število drobnice, kateri je bila gorska lega posestva jako prikladna. Rajnki Znojilec umrl je bil nagloma v najboljših, najkrepkejših letih in za njim je morala skrbeti in se truditi vdova Ana, da ohrani posestvo, domačijo in doto svojim otrokom. Izpolnjevala je pa tudi to svojo dolžnost. Otroci so bili pridni in ubogljivi in pri vsem trudu in delu je imela mati vedno mirno in veselo zavest, da tudi tedaj, ko odrasto ter

bodo jeli malo bolj samostojno stopati med svet, ne bodo zahajali na kriva pota. Peter in Marica sta imela prvi sedemnajst, druga petnajst let, najmlajši, Jožef, pa je bil izpolnil komaj dvanajsto. Glede teh se ni Ana nikdar pritoževala. Edini Marko, drugi v vrsti otrok, ravno šestnajstih let, prizadel je včasi materi nekoliko skrbi; ne da bi bil poreden ali hudoben – ampak dobrosrčen deček je bil. Samo duševno ni bil tako razvit kakor drugi v njegovih letih. V prvi mladosti je prestal hudo bolezen in ta mu je bila pustila svoje sledove. Mislil je počasi in marsikaj mu ni hotelo na noben način v glavo. Tudi v šoli, katero je moral obiskovati šest let, ni bil prišel tako daleč, da bi bil zmožen pisati in brati. A doma, posebno v hlevu, je znal pravo ukreniti; on je živino najboljše krmil, vselej vedel, je li »dimka« ali »mavra« bolna, nikdar pozabil na potrebno število plastovja za drobnico, dobro že za plugom hodil; sploh je bil najboljši pastir in hlapec. In kakor je svoja opravila točno izvrševal, bil je pa tudi v svojem početju in ravnanju silno svojeglav in trmast, kakor je to pri vseh ljudeh navadno, ki so v duševnem razvitku zaostali. Prav lepo je bilo treba ravnati z njim, s silo in ostrimi povelji ni bilo ničesar opraviti. To je materi Ani prizadelo včasi bridko uro, a tolažila se je s tem, da bo Marko z leti tudi pametnejši, posebno ker je pri delu tako priden in vesten. Puščala ga ni rada kam drugam, v tujo tovarišijo ali družbo, in z dobro besedo ga je znala skoro vselej pridržati doma, ako je starejši brat Peter krenil kam k sosedom.

Pa saj je bilo tudi lepo tukaj doma! Hiša je stala na malo vzvišenem porobku, obrnjena z licem proti jugu, in ves dan je sonce sijalo pred kamnitni prag. Na levo si gledal v tesno dolino, obrobjeno z gosto zaraslimi gorami, po kateri se je vila bela velika cesta in z njo vštric tekel srebrn potok; na desno je zazrlo oko široko ravan proti Mengšu in v ozadju sive Kamniške in Koroške

planine. Po sadnem drevju krog hiše so skakali in peli ščinkavci in strnadi, spodaj pa nad gosto, temno zeleno travo letali so pisani metulji. Kako prijazno je zvenel veliki zvonec, ki ga je nosila stara, malo muzasta »dimka« krog vratu, katera se je pasla z drugo govedino v bregu pod hišo, in kako smešno sta se postavljala in drvila dva bela ovna in trkala se z glavama, da je kar votlo zadonelo izza grmovja. Kodrasti Turin pa je tekal in skakal krog njiju in ju oblajal. Marko je sedel pod debelo hruško drobnico in rezal žlice; včasih pa je vstal, zgrabil na kratek držaj navezani bič, spleten iz starih vrvic, zasukal ga na daleč okoli sebe, zamahnil nazaj in glasen bičev pok je odmeval od nasprotnega gozda; potem je zaukal na glas in iz celih prsi – ju-huhuhu-u – je šlo z brega v breg. Oh, ukati je znal.

Posestvo je bilo na samoti, do bližnjega soseda več nego četrte ure hoda; zato so živeli Znojilčevi tudi večinoma le med seboj in zlasti otroci niso prišli mnogo v dotiko z drugimi ljudmi.

Materi Ani je bilo to skoro najljubše; vendar je vedela kot pametna žena, da treba človeku včasih večje družbe in daljšega pota v svet. Kdor je videl le domačo vas in domačo cerkev, ta ne ve mnogo povedati in ne zna, kako ravnaajo drugi ljudje, in tudi ne ume včasih kaj boljšega spoznati in svetovati. Sama seveda tudi ni hodi-la daleč naokoli; najdaljša pot je bila vsake dve leti enkrat v Ljubljano, če v obližju svojih rejenih volov ni mogla prodati, in vsako leto enkrat na božjo pot na Limbarsko goro; tja je vzela Petra in Marico in enkrat celo Marka; ker se ji je bil pa tedaj skoro zgubil, ga je odslej puščala doma, akoprav se je vselej hudoval zaradi tega.

Bilo je okoli sv. Jakoba, ko so Znojilčevi nakladali ravno pokošeno seno, gorsko trdino; vroče sonce je pripekalo, duh sena pa je polnil zrak nad majhnim pašnikom, kjer so grabili naši znanci.

»Pozni ste, pozni!« zaklical je majhen, postaren mož, ki je prišel po stezi mimo, noseč grablje na rami.

»Vi tudi, sosed!« zavrnila je Znojilka ter potegnila pisan robec malo čez čelo in ponehala grabiti seno. Tudi drugi so ustavili delo. »Hvala Bogu, da imamo tako vreme!« pričel je zopet oni in izvlekel kratko pipo, vivček, iz žepa.

»Mlaj ga bo obrnil,« menil je hlapec, ki je na vozu stoječ uravnaval ogle naloženega sena.

»Bomo pa prosili in molili, da ne bo tako,« dejal je sosed.

»Kako pa je z vašo Rezo?« vpraša Znojilka.

»I, danes je malo bolje! Pa vsa otekla je sedaj v lice in oči jo bole – oči. Jaz sem že dejal: v nedeljo bo oni veliki shod pri sveti Luciji na Skaručni, in če Rezi malo odleže, pojdeva tja, saj je sveta Lucija pomočnica za oči!«

»Pa res!« deje Znojilka. »I – sosed, pa bi še naša dva s seboj vzeli, Petra in Marico – da ne bosta sama hodila!«

»Zakaj ne? Še bolj kratek čas nam bo, ako nas pojde več!«

V tem je sosed odhajal, Peter in Marica pa sta se pogledala na skrivnem, vesela in iznenadena, ter jela, ne da bi zinila besedico, ogrebatí voz s podvojeno pridnostjo; bil je že skoro naložen.

»Oh, na Skaručni je lepo!« pristavil je hlapec ter vlekel nase veliko žrd, ki mu jo je bil podal Marko od spodnjega konca sem. »Le dobro porini!« velel je fantu. Marko je res sunil drevo z vso silo kvišku, da je hlapec skoro omahnil; a potem je vendar pritisnil žrd na voz, sedel v kobal nanjo ter pomagal drugim, ki so na koncu z vrvjo pritegovali in vezali.

Marko je pognal vola in odpeljal proti domu.

»Na Skaručno!« to mu je bilo v glavi. Mati njega ni bila imenovala, govoreč s sosedom, in zato je vedel, da bo moral doma ostati. Toda kako lepo je po svetu in na božji poti! Spominjal se je, kako

je bilo tedaj, ko je bil šel z materjo na Limbarsko goro. V cerkvi je bilo skoro tako kakor doma na Brdu; toda zunaj, koliko ljudi! In ti prodajalci, ki so ponujali zunaj svoje raznovrstno blago! Robce in lišp, sladkarije in potice, ure in nože, čipke in ogledala in orglice, oh, muzike – muzike!

Take orglice, bunde – dromlje – ali naj si bo, kar hoče, da le poje, žvižga, piska ali gode, to je bilo vzor našemu Marku. In takrat se je bil v gneči romarjev tako zagledal v prodajalnice, da je zgrešil mater in ona njega in šele po trudapolnem, večurnem iskanju ga je našla, ko je bila večina ljudi že odšla, zamišljenega., in vendar vedno radovednega pred eno tistih prodajalnic. Kregan je bil in malo je manjkalo, da ni šiba pela, toda – le one gosli mu niso hotele iz spomina. In sedaj na Skaručni bo ravno tako, mislil si je dečko, tudi kaj goslic in piščalk, in ko je domov vlekel jarem z voli, sklenjeno je bilo v njegovi glavi, da mora tudi on tja na božjo pot. Proti materi tisti večer o svoji želji ni zinil, tudi ves drugi dan ne, ampak priden in delaven je bil ves čas še mnogo bolj nego sicer; mati ni imela najmanjše prilike karati ali svariti ga, najmanje pa mu veleto to ali ono.

Tako se je nagnila tudi sobota. V mraku se je bil oglasil sosed in povedal, da je njegovi Rezki odleglo in da pojdeta jutri navsezgodaj na Skaručno. Potem je počasi odšel.

Po večerji je šla Znojilka v kamro odpirat svojo skrinjo in prinesla staro mošnjico v hišo.

»Nata – za jutri!« velela je Petru in Marici ter pomolila vsakemu tri šestice.

Marku je bilo, kakor bi ga kdo tiščal za vrat, in bruhnil je nakrat na glas: »Mati, jaz pojdem tudi!«

»I, kajpada! Da se boš zopet zgubil kakor tedaj pri sv. Valentinu na Limbarski gori!« Rekši, zavezala je zopet mošnjo in jo odnesla v skrinjo.

Marko je naslonil komolca ob mizo in podprl glavo. Vsak bi mislil, da mu je jok najbliže.

A nakrat je planil kvišku, porinil leseno žlico, ki je ležala pred njim, daleč po mizi. »Pa pojdem, pa vendar pojdem!« vzkliknil je in šel naglo iz hiše.

V hlevu v zadnjem kotu poleg stare dimke je imel svojo, iz surovih desk napravljeno postelj, spodaj pa zaboj; tega je odprl in prav iz dna izvlekel nekaj v star, zamazan papir zavitega. Papir je polagoma razvil in tu sta bili res še dve stari, svetli šmarni petici, birmansko darilo botra sosedu. Z zadovoljnim pogledom ju je zopet zavil in vtaknil v žep praznične suknje, ki je ležala na vrhu v zaboj. Potem je vrgel še nekoliko klaje svoji stari dimki, in ko je Peter ravno stopil v hlev, dejal je še enkrat jezno: »Jaz pojdem tudi – in pojdem!« Peter je poznal trmoglavost bratovo ter molčal. Kmalu potem je na Znojilah vse spalo.

2

D drugega jutra se je jelo komaj žariti, ko so bili Peter, Marica in tudi naš Marko že na nogah. Lep, krasen dan se je kazal in lahka meglica, ki je krila dolino in daljne, še bolj temne nižave, začela se je počasi dvigati in giniti.

Marko je še en pot poskusil mater omečiti ter prosil, naj ga pusti z onima; tudi Marica se je oglasila. Peter se je pa menda tistega bal kakor mati, da se bo nerodni in slaboumni fant zgubil; zato je molčal. Mati pa je ostala ob svoji prepovedi. Zdaj je Marko res jokati začel in gledal nekoliko časa za onima, ki sta odhajala proti sosedovemu domu, kjer so ju že čakali.

»Bom pa sam šel!« zavpil je nakrat, tekel v hlev, odprl zabo, vzal praznično suknjo in klobuk – v drugo se je bil že prej nedeljsko opravił – in še enkrat na pragu stoječi materi kličoč: »Sedaj pa grem, pa – sam!« ubral je naravnost pot navzdol proti veliki cesti.

Kje je Skaručna, tega ni vedel, samo to je bil od strani pozvedel, da je tam nekje za Mengšem; no, Mengeš je pa vsak dan lahko videl z domačega hriba; zato ga niti skrbelo ni, bo li našel Skaručno ali ne. Korakal je veselo naprej in žvižgal, da je bilo kaj.

Pri bistriskem mostu je povprašal, kje se krene proti Mengšu, tam pa, kje gre pot na Skaručno, in ker je bilo vedno več ljudi na cesti, ki so imeli isti namen kakor on, nazadnje ni bilo več treba povpraševati. Tako je došel kmalu k cerkvi sv. Lucije, stoječi na ravnem, na planoti, ki se razteza na severu za Šmarno goro, v neznatni cerkvici, ki pa slovi daleč po slovenskem ozemlju ko čudodelna skaručenska božja pot.

Marko je bil zgodaj tam, a vendar je našel že stotine in stotine ljudi, ki so se gnetli krog majhne cerkve ali pa po raznih kolibah, kjer se je točilo vino in kava. Fant je le debelo gledal okoli sebe; vse mu je bilo novo, vse zanimljivo. In ko je naposled staknil nekoliko prodajalnic ter ugledal tu one stvari, o katerih je tolikokrat sanjaril, ure – ki ne gredo, zlate verižice – ki pa niso zlate, ogledala, ki pa ne kažejo prav, robce in čipke, pipce in nože – predvsem pa orglice, majhne in velike – oh, potem pa ni mogel več proč. Videl je, kako je včasih kak fantin stopil k prodajalnici in vzal to ali ono stvar v roke, tudi tiste orglice, ter je poskušal, kako pojo, a potem povprašal po ceni in jih končno položil zopet nazaj na prejšnje mesto. Naposled se je Marko tudi ojunail. Stopil je bližje, in potem zapazivši, da je prodajalec prijazen, tiščal je z levico svoji petici v žepu, z desno pa segel po največjih orglicah ter jel jih

poskušati. Zazdelo se mu je, da po nebeško pojo, in brzo vprašal, koliko veljajo.

»Štirideset krajcarjev,« dejal je kramar.

»Tole imam,« menil je Marko in pomolil onemu svoji petici.

»Kje si pa to ukral?« smejal se je prodajalec.

Marku je silila kri v lice.

»Jaz nisem ničesar ukral! To je moje, boter mi je dal!«

»No, pa to je premalo za take orgle! Pa naj bo, ker si ti, bom pa pustil!« rekel je oni, spoznavši kakega kupovalca ima pred seboj, ter vrgel petici, ki sta preplačali orgle, v predal pred seboj.

Marko pa je z neznanim veseljem spravil orglice v žep in jih tiščal kakor največji zaklad. Najrajši bi se bil kam usedel in jel poskušati in ubirati glasove, toda tu je bilo preveč ljudi. Spomnil se je tudi, da bo treba k maši iti, in ker je ravno pozvonilo, rinil se je skozi gnečo z lastno mu vztrajnostjo, tako da je srečno priril v maloprostorno cerkev.

Tam se je bila pridiga pričela. Duhovnik, ki je stal na leci, velik gospod z resnim, a prijaznim licem, govoril je o reku Sv. pisma, katerega je bil vzel iz današnjega evangelija: »Vsako drevo, katero ne rodi dobrega sadu, posekalo se bo in vrglo na ogenj.« Marko je sprva mislil le na svoje orglice, katere je vestno tiščal v stranskem žepu, a počasi je jel poslušati, in ko preide pridigar na leci v izpeljevanju svojega govora na dolžnosti staršev do otrok in otrok do staršev ter izreče slovesno zapoved: »Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in se ti bo dobro godilo!« – tedaj je našega Marka prvi spomin na njegov današnji beg z doma prav neprijetno dirnil.

Postal je nakrat jako pazljiv, mnogo bolj, nego je bil sicer v domači cerkvi. In ko je duhovnik povedal kratko, a primerno dogodbo o mladeniču, ki je šel sam proti volji staršev med svet in je

tam daleč v tuji deželi zapal hudobnemu duhu in se je zato leta in leta pokoril, tedaj je postajalo našemu Marku silo tesno pri srcu. Najrajši bi bil že zunaj in na poti domov, in tam doma je hotel materalpo ubogati – oh, da bi bil le že doma – doma. Pa ko je začutil orglice v svojem žepu, navdalo ga je vendar zopet zadovoljstvo, da je šel semkaj in da je dobil ta zaklad.

Ko je minila služba božja, hitel je Marko ven in tam je zopet hodil in postajal krog vsega, kar se mu je dovolj zanimljivo zdelo. Brata in sestre in sosedovih ni nikjer ugledal in tudi ti ga niso videli, kar je pa popolnoma umevno, ker je bilo silo veliko ljudstva zbranega.

Ko je poldne zvonilo, spomnil se je Marko, da je lačen.

Bolj zaradi tega, ker so drugi domači tako storili, vzel je bil tudi on dobršen kos rženega kruha s seboj na pot in ta mu je sedaj prav prišel. Vode je dobil na vodnjaku in s tem je bil dovolj okrepcan, da je jel misliti na vrnitev.

Krenil je na cesto, po kateri je šlo največ ljudi. Malo čudni so se mu sicer dozdevali, morali so biti od daleč, kajti nosili so vreče na hrbtu, in tudi govor njihov ni bil tak, kakor ga je bil on vaje v domačem hribovskem selu. Nekatere besede so, govoreč med seboj, malo zategovali, druge zopet požirali, in namesto da bi bil ta ali oni vprašal »kaj?«, dejal je malo zategnjeno in zagoltnjeno »koj?«. To so bili Štajerci iz Gornje Savinjske doline, a Marko ni dolgo pazil na družbo, za katero je korakal, meneč, kamor ti gredo, pojdem tudi jaz, bo pač prav tako! Domov že pridem! Hodil je tako v vročem popoldanskem soncu – dolgo, dolgo! Nekajkrat je počival v senci ob cesti rastočega drevja in potem zopet mahnil za potniki, ki so še vedno prihajali po cesti.

Enkrat se mu je vendar primerno zazdelo povprašati, je li na pravi poti.

»Ali se tod pride na Znojile?« popital je starega moža.

»Tod, tod, pa daleč je še!« dejal je oni in naprej korakal.

Zjutraj se fantu ni bilo zdelo tako daleč.

Nakrat je prišel v čudno veliko vas – saj drugega imena ni znal tej naselbini. Hiša se je držala hiše in vse so bile tako velike in še večje kakor tistih nekaj doma v Lukovici, in zdelo se mu je, da jim ni konca ni kraja.

Marko ni vedel, da potuje skozi mesto Kamnik. Spočetka je mislil, da je to zopet Mengeš, katerega je bil v jutro z naglim korakom premeril. Potem pa je prišel na most in spodaj je šumela Bistrica. Zjutraj je bil šel tudi čez takov most, a ondi je bilo vendar drugače.

»Se li pride tod na Znojile?« vprašal je onkraj vnovič.

»Pride se, pride!« zavrnila je starikava žena in Marko je pospešil svoj korak.

A sedaj je bil svet spet drugačen kakor tam blizu domačije.

Ozka soteska, oni v Črnem grabnu podobna, je ležala pred njim, ozka pot je tekla po nji, poleg ceste pa je šumljal majhen potok. Marko je bil sedaj bolj osamljen. Onih štajerskih potnikov tu ni bilo več in sam ni znal, kdaj in kje so v stran krenili. Mrak je tudi že legal na zemljo in v dolini je postajalo vedno bolj temno.

Dasi Marko ni bil bojazljiv dečko, vendar ga je začelo silno skrbeti, ko poti ni bilo ne konca in ne kraja in ko sam ni poznal okolice.

»Vsi pravijo, da se gre tod na Znojile, in vendar ni tako kakor zjutraj!« mislil je in v tem mu je rasel tudi strah pred materino jezo.

Bilo je že skoro popolnoma temno, ko čuje zopet korake pred seboj.

»Je li tu pot na Znojile?« vzkliknil je in jok mu je bil bliže nego vse drugo; celo orglic se ni spominjal več.

»Tukaj, tukaj!« odgovori velik mož, ki je šel pred njim. »Le za mano hodi!«

Marko se je olajšanega srca pridružil.

»Čigav si pa?« vprašal je ded pred njim.

»Znojilčev!«

»Ej – tako? I, kje si pa bil?«

»Na Skaručni!«

»Ej, tam je pa lepo!«

In potem sta šla drug za drugim.

Ded menda ni bil voljan več povpraševati, fant je pa tudi rad molčal. A postajal je vedno bolj vesel. Pot, katero sta ubirala navzgor, bila je res prav pravcata domača – tisti klanci, tisti pesek, tisto grmovje. Včasi je kaka skala malo drugače molela ali kaka bukev kazala debelejšje veje nego na domači strmini, pa Marko ni pazil na to.

Kmalu sta bila na vrhu, na majhni planoti.

»No, sedaj si pa doma,« dejal je redkobesedni starec in pokazal na gručo drevja, pod katerim je bilo videti nekoliko poslopij.

»Lahko noč!« rekel je Marko in hitel proti domu, starec pa je odšel po stezi na levo.

Na Znojilah je vse spalo; samo pes, priklenjen ob hlevu, se je zbudil in oblajal prišleca.

»Turin, Turin, spat!« velel je Marko polglasno in pes je res zlezl v svoj brlog.

Marko je šel v hlev – zdelo se mu je sicer, da je malo drugačen, nego je bil v jutru, pa ko je našel v kotu prazno posteljo, vrgel je, utrujen kakor je bil, praznično obleko raz sebe in v malo trenutkih spal je trdno, kakor bi ga bil kdo ubil.

Pa ne dolgo! Kajti nakrat se mu je zdelo, da ga nekdo vleče raz posteljo, ter precej robato ravna z njim.

»Od kod si se vzel?« kričal je tisti, ki ga je postavljaj na tla; a Marko je bil tako v spanju, da ni znal odgovora. Oni je menda tudi to izprevidel ter vrgel fanta na kup slame, sam pa legel v posteljo.

Marko je takoj vnovič zaspal, a sedaj ne več tako mirno. Sanjal je težke sanje. Popotoval je po tujih deželah, lačen je bil in žejen in vodil ga je »krivi prerok«, o katerem je bil čul v današnjem evangeliju. Naposled ga je tisti prodal v sužnost kakor onega neubogljivega sina, o katerem je pridigoval duhovnik. To pa vse zato, ker je bil ušel z doma proti volji svoje matere.

Marko se je premetaval na svojem ležišču in ječal in stokal v spanju; danilo se je komaj, pa je bil že na nogah ter mel si zaspane oči.

3

Kakor po navadi segel je po vilah, da bi vrgel nekoliko krme kravam, katerih v temnem hlevu še ni mogel prav razločiti. Čakati je hotel potem Marice, da pride mlest, ali pa pridejo celo mati.

»No, nekaj hudih besed, pa bo!« mislil si je. »Na Skaručni sem bil pa vendar in – o joj, kje so pa moje orglice?«

Sedaj šele se jih je domislil in otipal na koncu postelje suknjo in v njej orglice. Še zmotilo ga ni, da je na postelji nekdo glasno smrčal; tako je bil zamišljen v svoj zaklad. Sedel je zopet na kup slame, na katerem je spal, in začel orglati, sprva potihoma, potem pa vedno bolj pogumno in glasno. Da ni pravilno ubiral glasov, to je umevno, kajti nikdar še ni imel takih orglic; a njemu so se ti glasi, ta godba tako lepi zdeli kakor nič drugega več na svetu.

Pa iz tega sladkega muziciranja ga je vzdramil nakrat isti robati glas, kakor se ga je brzo domislil iz ponočnega prebujenja.

»Kakov norec je pa prišel sem?« vpil je nekdo in že je stal velikanski fantin pred našim Markom in ga zleknil kvišku ter potem pred vrata na prosto, kjer se je jutranji mrak že umikal belemu dnevu.

Marko je zopet mislil, da se mu sanja, a oni drugi si je bil popolnoma svest, da sta prebujena oba.

»Čigav pa si, ti – duša pritepena?« vpil je oni napol jezno, napol radovedno.

»Znojilčev sem!« menil je Marko.

»I, tako – Znojilčev? Glej ga no – tepca pritepenega! Znojilčev sem jaz – ne pa ti!« krohotal se je dolgin.

Marko se je ozrl na desno in na levo.

»Ta je – Znojilčev – in jaz ne!« šinilo mu je po glavi. »To ni mogoče!«

Saj je vendar tam doli stala njegova priljubljena hruška, na drugi strani kozolec in tukaj hlev je bil tak kakor doma in hiša ravno tako bela kakor domača in tudi dvoje stopnic je bilo pred pragom. In tam v daljavi! Na levi ozka dolina, nasproti pa gosto obrasle gore, na desni pa odprt svet, široka ravnina! Pred hlevom pa je lajal in tulil Turin, njegov umazani kodrasti Turin, ki ga je že ponoči spoznal in veselo oblajal.

Seveda – vse vendar ni bilo tako kakor prejšnjega jutra, ko je odpotoval, ko je ušel z doma. Vozovi, ki so stali pod kapom, so bili malo drugačni, tudi vodnjak je bil malo bolj vstran pomaknjen, in sušilnica za sadje, ki je stala včeraj daleč doli v bregu, bila je pomaknjena danes prav blizu tja za kozolec. In še drugih razlik je bilo mnogo, a Marko ni imel časa opazovati jih; dolgin pred njim ga ni pustil v miru.

»Torej ti si Znojilčev, tako?« zakrohotal se je še en pot.

Marko ga je topo pogledal in solze so mu silile v oči.

»Saj so to Znojile!« dejal je in kremžil lice v jok.

»Seveda so – Znojile! Na, če znaš brati!«

Rekoč, pokaže dolgin na tablico nad hišnimi vrati.

Kakor smo že povedali, se Marko navzlic šestletni hoji v šolo ni bil naučil pisati in brati; toda edino, kar mu je bilo ostalo, to je bila tablica na hiši, ki je pričala, da so to: Znojile štev. 1. To je znal čitati. In glej! Prav taka, prav tista tablica, samo malo bolj zaprašena in okajena, visela je tu nad vrati in na njej je stalo: Znojile štev. 1. Ni bilo več dvombe! Doma je bil, pa od včeraj na danes se je nekaj izpremenilo!

»Kje so pa mati?« vprašal je Marko naglo v svoji silni bojazni, ki se ga je lastila.

»Mati? Pri nas nimamo matere! Zdavnaj so umrli!« menil je oni, ki je postajal očitno vedno bolj radoveden.

»Umrli!« zajavkal je ubogi dečko in jel jokati in tuliti na glas.

Dolginu se je smilil, a uverjen je bil, da ima blaznega fanta pred seboj.

Sedaj se je prikazal še velik postaren mož na pragu hiše, za njim pa je prišlo mlado dekle. Od kozolca sem pa je prikoral hlapec s koso na rami in malo potem je prišla še dekla s škafo, namenjena v hlev krave mlest.

»Koga pa imaš tu doli, Martin?« vpraša stari mož s praga.

»Bog ga vedi, kje se je vzel,« smeje se dolgin, ki ga je nazival oni Martinom; »pravi, da je Znojilčev; ponoči se je pritepel!«

Stari gospodar Znojilec, kajti to je bil oni mož, pristopi bliže in jame pravilno izpraševati borega Marka.

Pa več ni bilo zvedeti iz njega, nego da je Znojilčev, da je tu doma in da je bil na božji poti na Skaručni.

»Kje so pa mati, mati?« vzkliknil je še nekajkrat.

V kratkem so bili vsi uverjeni, da fant ni pri pravi pameti in ravnali so prav lepo z njim.

Stari Znojilec ga je povpraševal, je li lačen, in ker je bil Marko v istini izstradan kot volk v najhujši zimi, kajti ves prejšnji dan ni použil drugega nego oni kos kruha, ki ga je bil vzel s seboj, poki-mal je naglo, dasi so mu še vedno solze tekle prek zarjavelega lica.

Prisedel je k zajtrku z drugimi in sedaj ga nihče ni več povpraševal – kaj in od kod in kako. Pozneje je šel vsak po svojih opravkih in tudi Marko je storil, kakor je bil vedno vaje. Izpustil je krave na pašo – oh te kravice – dimka je bila tudi med njimi, pa ga ni več poznala, in celo dvoje repov je bilo več v hlevu nego včeraj. Pa drobnica! To so bili ovni in ovce! In mnogo več jih je bilo danes nego včeraj in čisto druge barve, druge postave, drugačnih kodrov. Poznati ga tudi nobeden ni hotel; veliki oven, ki je nosil zvonec na jermenu okoli vratu, ga je celo parkrat prav grdo bušnil od zadaj. Edini Turin, tako mu je bilo tudi res ime, ta se ga je prvi privadil in skakal in lajal okoli njega, ko ga je bil spustil z verige.

»Oh, ti Turinček, ti si še stari! Vse je drugo, vse drugače!« vzdihoval je ubogi fant.

Nekaj ur pozneje je sedel, kakor je bil vedno vaje, doli v bregu pod staro hruško drobnico sredi svoje mnogobrojne črede in podpiral glavo s komolcema ter mislil in mislil – težko in počasi – saj drugače ni mogel, drugače ni znal.

Nekaj čudnega mu je rojilo po možganih. Spominjal se je pravljice, katero mu je bila večkrat pripovedovala še kot majhnemu otroku pred leti umrla teta. Pravila je o menihu, ki je bil šel iz samostana in se izgubil v gozdu in tam je slišal peti čudno ptico, poslušal in poslušal je krasne glasove in ves zamaknjen sedel na

starem štoru. Ko je ptica prenehala, je vstal – zdelo se mu je, da je petje trajalo komaj nekaj minut – in vrnil se je proti domu, proti samostanu, katerega je tudi kmalu našel.

A tam ga nihče več ni spoznal ter pripovedovali so mu, da je minilo že tristo let, odkar se je bil izgubil menih, ki mu je bilo ime kakor njemu. In res – vse je bilo drugače v onem samostanu! Drugi bratje, drugi višji, drugi običaji. Prosil je, da ga vedejo v cerkev pred oltar. Tam je pokleknil pred podobo Matere božje – ta je bila še vedno ista kakor pred tristo leti – in molil gorečo molitev, potem pa se je zgrudil in drugega ni bilo o njem nego – prah in pepel; a bel golobič je zletel skozi visoko okno ven iz zidovja proti jasnemu nebu.

Ta pravljica mu je blodila po glavi. Da, da, tako je bilo sedaj z njim. Od doma je ušel, matere ni ubogal, izgubil se je, te orglice so ga zapeljale in krivi prerok – oh, oh, sedaj je pa že dolgo dolgo, odkar so bili njegovi na tem domu – sedaj je on kakor tisti menih. Mati so umrli – bratov, sestre ni, tuji ljudje gospodarijo tukaj, mnogo se je izpremenilo, kravice so druge, ovni drugačni – hruška je starejša postala, sušilnico so prestavili in vse, vse se je kolikor toliko predrugačilo. Celo Turin, Turinček! A pes, ki se ga je bil hitro privadil, položil je svojo kodrasto glavo na njegovi koleni in mu prijazno zrl v lice. »Ah, Turin, ti me še poznaš!« vzdihnil je Marko.

Pa sedaj ga je še nekaj drugega skrbelo.

»Kaj, ko bi se jaz tudi nakrat spremenil – v prah in pepel?«

Groza ga je obšla. Prijemal se je za koleni in meča, za glavo in rameni, vse je bilo v starem, dobrem stanu.

Pri tem preiskovanju je zadel zopet ob orglice v žepu in vsa žalost, vsa boleost mu ni mogla zabraniti, da jih ni izvlekel ter jel veselo orglati tja v jasni, mirni dan.

Tako se ga je kmalu dobra volja lotila.

Ko je pa opoldne gnal domov in je potem sredi tujih ljudi sedel pri kosilu, prijela ga je spet žalost in z njo vred strah, kdaj, ob kateri priliki se bo izpremenil – v prah in pepel.

Govoril ni z nikomer in drugim domačim se tudi ni vredno zdelo ogovarjati ga, saj so ga imeli vsi za topega, blaznega, ki se je od bogve kod pritepel. In malo drugačni so bili res ti ljudje kakor oni, ki so bili še včeraj na Markovem domu. Tudi ti so besede malo drugače zavijali, opravljeni so bili vsi v domačo prteno, deloma sukнено obleko, in platno, katero so imeli na sebi, bilo je mnogo bolj debelo in surovo nego ono, katero so bili pridelovali doma pred – sto leti, tako je mislil Marko; kajti najmanj sto let je moralo miniti, odkar je bil on šel od tod. Tudi jed je bila druga; tu so imeli ovsenjak, katerega pred sto leti, ko Marko še ni bil šel na božjo pot na Skaručno, niso nič kaj čislali ali hvalili na Znojilah. Edino, kar je bilo staro, enako kakor nekdanj, to je bilo krmljenje živine; ravno tako so ravnali s kravami, ravno tako z ovci kakor pred sto leti, in mleko in maslo, ki so ga kuhali, in sir, ki so ga napravljali, to je bilo še vse enako.

Marko je prebil ves teden na Znojilah. Prve dni se je še nekolikokrat zjokal in tudi še nekajkrat povprašal dolgega Martina, ali prav ničesar ne ve o Petru, o Marici, o Jožefu, in ko je ta nejevoljno odmajeval, povsili je naš fant glavo in žalostno opravljal naprej svoj posel. Stari gospodar se ni brigal zanj, vesel je bil, da ima hlapca zastonj pri hiši, drugim pa itak na misel ni prišlo, zmeniti se kaj več za pritepenca.

Čez tri dni se je zdelo Marku, da je od nekdanj tako bilo na Znojilah. Seveda ga je v četrtek nekaj neprijetno zbudilo iz tega prepričanja. Na paši se mu je bila ovca izgubila, ko je bil preveč zamišljen v svoje orglice, in ko se je brez nje vrnil domov, ga je

dolgi Martin, ki je bil očetu za drobnico odgovoren, neusmiljeno pretepel.

To se Marku pred sto leti ni nikdar bilo v tako obili meri zgodilo in zato je dejal – da je vedno slabše na svetu.

Takoj pa mu je prišel zopet v misli tisti mladenič, kateremu se je, zapeljanemu po krivem preroku, tako slabo godilo na svetu. Vzel je torej vse udarce kot nekaj zasluženega, neobhodnega, in dasi je kričal, kakor bi ga iz kože drl, vendar ni čutil v srcu, da se mu godi kaka krivica. »Zaslužil si, sedaj pa trpi!« dejala mu je vest.

In v soboto zvečer pa v nedeljo zjutraj – tedaj je bilo šele čudno!

Gospodar Znojilec je velel po večerji Martinu: »Fant naj gre s teboj zjutraj k maši.«

»Ne, oče,« dejal je Martin, »jaz pojdem ob desetih.«

Staremu to ni bilo nič kaj prav, ker je Martin potem rad obse-del v krčmi, ako je šel dopoldne v cerkev.

»Naj gre pa s hlapcem! Ti pa glej, da boš opoldne doma!« go-drnjal je stari.

Marka pa je ta vest grozno pretresla. Z doma se je videla prija-zna cerkev na nizkem holmu, ravno tako kakor pred sto leti, toda kadar jo je ugledal, prešinil ga je neznan strah: spominjal se je ve-dno in vselej ob tem pogledu onega nesrečnega meniha, ki je pti-co poslušal in ki je potem v cerkvi na mah razpal v prah in pepel.

Do sedaj se mu je, izvzemši, da je bil enkrat tepen, ves teden dobro godilo, torej tu ni bilo več nevarnosti, da bo naenkrat po njem; toda kaj bo v cerkvi?

Zato tudi ni rekel niti »da« niti »ne«, ampak zaril se je nad hlevom prav v zadnjem kotu pod podstrešjem globoko v seno, s trdnim namenom, da ga nihče ne najde in da ne pojde v cerkev. Hlapec ga je klical navsezgodaj, večkrat in glasno, toda zaman. Odšel je torej brez njega.

Tudi dopoldne o Marku ni bilo ni duha ni sluha.

Tičal je še vedno v senu na hlevu v strahu, da ga kdo siloma vleče v cerkev in da se tam izpolni nad njim kazen, ki mu je bila gotovo namenjena. Zato tudi živine ni opravil. A iskal ga ni nihče, kajti vsi so mislili, da je šel ob desetih z Martinom in da se vrne z njim. Očetova slutnja se je pa tudi glede Martina izpolnila; opoldne ga ni bilo domov. Stari gospodar se je grdo držal, hlapec pa je preklinjal Marka, ker je moral živino opravljati.

4

Popoldne enkrat je Marko prilezel iz svojega skrivališča in neresča je hotela, da ga je hlapec koj zapazil.

»Kje si bil pri maši? In kdaj?« zarohnel je nad njim. Marko si ni upal ziniti.

»Nikjer nisi bil; saj se te same pleve drže, mrcina ti lena! Čakaj, jaz ti pokažem!«

Rekši, skoči pod kap po suh, na debelem koncu odlomljen cepec, katerih je ležalo tam več za podom, ter jame udrihati po dečku.

Ta je skakal in kričal in skoro bi bil sedaj rajši videl, da se takoj spremeni – v prah in pepel.

Pa v tem trenutku je zgrabil nekdo hlapca za vrat in ga zleknil vstran.

»Pusti fanta! Kaj ga pretepaš?«

Bil je Martin, ki je bil stopil vmes in za njim je stal še drug, majhen, postaren možič s kratko pipico v ustih.

»V cerkev naj bi šel, nesnaga!« jezil se je hlapec ter hotel še enkrat zavihetati cepec nad onim.

»Beži stran!« velel je Martin.

Marko je tiščal roki na oči in vpil in jokal na ves glas.

»Fant, ali poznaš tega očeta?« dejal je Martin in pokazal starega možiča, ki je bil prišel z njim, ter sedaj z nekim tihim, skrivnim veseljem gledal ves prizor, kakor bi prav iz srca privoščil Marku to kazen.

Deček je potegnil z desnim in potem z levim rokavom prek solznih oči ter pogledal starega.

»Boter, boter!« vzkliknil je na ves glas in padel na kolena.

»Zdaj pride – prah in pepel!« To je bila prva njegova misel.

A ker se to vendar ni zgodilo, skočil je kvišku in se oklenil starega moža.

»Boter, boter, vi ste še živi? Vse drugo je pomrlo!«

»I, kaj pa je s teboj?« vpraša boter.

»Jaz, jaz sem – zaklet!« vzdihoval je fant.

»Menda si res ob pamet?« dejal je skrbno stari mož.

»Saj nikdar pameten ni bil!« godrnjal je hlapec.

A kmalu so se vendar sporazumeli.

Pa kako je bil prišel boter sem?

Martin je po končani deseti maši, domov vračajoč se, v istini zadel ob hišo, kjer, kakor pregovor pravi, Bog roko ven moli. Ni si mogel kaj, da ni stopil noter ter naročil polič vina. Nekaj ljudi je bilo že notri in več jih je še prihajalo. Posebno oni, ki so bili prav od daleč doma, krepčali so se tu s skledico juhe in požirkom vina ter čakali popoldanskega krščanskega nauka. Da je bilo pa tudi bližnjih dovolj, katerim takega krepčanja v krčmi trebalo ni, nam tudi praviti treba ni.

Martin je imel svojo družbo in ni pazil na one pri sosednji mizi. Pa nakrat je vendar pozoren postal.

Tam je sedel majhen, postaren možič, očitno tujec v tej dolini, in pušil tobak iz kratkega vivčka.

Ta je nekaj pripovedoval, kar je Martina takoj opozorilo.

»Sam Bog ga vedi, Bog ga znaj, kam je fant zašel?« govoril je stari svojim sosedom.

»I, pa kam je vendar hotel?« vpraša eden.

»Na Skaručno, na božjo pot! Mati mu je branila, pa je kar sam ušel! Praznično obleko je imel pa nov klobuk, morebiti ga je še kak rokovnjač oropal in ubil.«

»Kdaj se je pa izgubil?« deje drugi mož iz one družbe.

»Danes je teden! Iščejo ga povsod. Jaz sem šel nalašč sem, pa da bi prosil oznanila v cerkvi o izgubljenem dečku, pa prišel sem prepozno. Sedaj čakam nauka. Tedaj bodo gospod oznanili!«

»Kako je pa ime fantu?« vpraša Martin od druge mize.

»Marko!«

»O joj, ta je pri nas!« vzklikne oni.

Stari je debelo gledal, a v kratkih besedah je bilo vse razloženo.

Podala sta se oba vesela na pot in prišla ravno prav, da sta Marka rešila hlapčevih pesti. –

Gospodar Znojilec je vtem prišel s polja, kjer je ogledoval pšenico, ki je bila zrela za žetev, in potem so sedli vsi k bokalu tepkovca, katerega je oče velel prinesiti. Boter je bil vesel, da je našel Marka, oni pa tudi, da so se ga iznebili; kajti, dasi jim je kot priden delavec ugajal, bali so se ga vendar, ker so ga imeli za blaznega.

O njem ali o tem njegovem duševnem stanju pa ni bilo govora ni besedice.

Ko je boter vstal in sta se poslovila, šli so vsi prijazno narazen.

Domov grede, ko sta imela potnika že Zlato Polje za seboj, vprašal je boter Marka:

»I, zakaj si pa vendar tam gori ostal?«

»Oh, saj sem bil na Znojilah!« odgovori dečko.

»Da, pa to so druge Znojile nego naše, nego tvoje domače! Kaj meniš, da so ene same Znojile na svetu?«

»Ene same!« rekel je Marko nedolžno in ni vedel, da je v svoji slaboumnosti izrekel veliko resnico, da ima človek le samo en dom in da ni nikjer na svetu tako dobro kakor – doma.

Pozneje se mu je popolnoma zjasnilo, da se je bil namreč izgubil, da ga je samo ime »Znojile« premotilo, in ko so ga doma z očitim veseljem sprejeli, pozabil je tudi vso nezgodo; toda od doma sam ni šel več brez materinega dovoljenja.

Dražili so ga sicer včasih drugi, ko so pozvedeli več nadržbnosti o njegovi božji poti, in klicali so ga »zakletega Marka«; in če do danes ni dobil drugega imena, ima pa še vedno staro.

Za čast

1

Kako prijazno klenkajo zagoriški zvonovi danes popoldne! Ob Peregrinovem je in pri podružnici v Zagorici slovesen shod, h kateremu romajo vsako leto ljudje od vseh strani: bolni in zdravi, stari in mladi. Domačini so posebno ponosni na ta praznik, ker le ob njem zbere se tolika množica tu v prijazni cerkvi in le o njej gre daleč naokoli glas, da je tu pri sv. Peregrinu v Zagorici našel že marsikdo zdravje, katero je bil zastonj iskal pri zdravnikih in po zdraviliščih križem sveta.

Popoldanska služba božja je končana. V majhnem zvoniku pritrkavajo fantje še odhodnico ljudem, hitečim na vse štiri strani, in glasovi zvonov done kakor godba z brega v breg, z loga v log. Za cerkvijo počijo še enkrat topiči, katere je nabil strelec vnovič po zadnjem blagoslovu. Doli po bregu v prvih vrstah šalijo se fantje in dekleta; tu in tam je videti vojaška suknja, katere nosilec je dobil dopust za ta dan, da obišče domačo vas; sem ter tja se pokaže kak rdečearven sončnik ali pa rumen slamnik z obilnimi ponarejenimi cveticami; mestna hišna ali kuharica ga nosi, ki je dobila dovoljenje, da sme danes pogledati, kako je kaj doma, in

pri tej priliki pokazati, kako se je že pogospodila ali pogospodičnila v službi pri mestnih ljudeh.

Curek navzdol hitečih je vedno redkejši, vedno bolj pojema-joč. Možje in žene – za njimi pa starci in starke, po dva vkup gredo ali pa poedini, gredo polagoma za prvo veliko gručo, meneč se o vremenu in setvi, o današnjem prazniku in o obiskovalcih, ki so prihiteli na ta grič; o porokah in oklicih, ki se imajo vršiti; o denarju, ki ga ima ta, in o dolgovih, ki tlačijo drugega; sploh o vsem, kar pride na jezik in kar zanima.

Dva moža stopata počasi po stezi navzdol proti vasi, drug poleg drugega, in vžigata svoja lepo okovana vivčka. Poznati jima je na prvi pogled, da sta dobro imovita gospodarja. Njiju obleka in njuno nekako oblastno vedenje pričuje o tem. Irhaste hlače so črne kot žamet in srebrni gumbi na telovniku se jima svetijo, kakor bi bili danes prišli od zlatarja. Kako so pa tudi mladi fantini s svojo pokvarjeno polmestno nošo gledali danes to lepo opravo!

Veliko se ne menita med seboj; kajti soseda sta, oba posestnika prav tu v Zagorici, in vsak zna tako dobro, koliko krompirja ima sosed v svoji kleti, kakor ve za svojega; vsak ve, koliko mleka se namolze pri sosedovi dimki – kakor zna, koliko da njegova plavka. Ako izpregovorita, menita se o drugih ljudeh ali pa o vremenu; pa to je tudi kmalu opravljeno.

Tudi o tem ne zineta, kam ju pelje današnja pot, kar bi bilo upravičeno; njiju domačiji ležita gori v griču, onkraj podružnične cerkve, onadva pa stopata na nasprotno stran v dolino, kjer se ob beli, veliki cesti razteza širna vas. Vajena sta že mnogo let napraviti to pot na praznik sv. Peregrina; in skoro vselej tako kakor danes, drug vštric drugega v rednem, pa redkobesednem pogovoru. Nobeden ne vpraša niti tedaj, ko stopita po litanijah iz cerkve, niti tedaj, ko postajata na pokopališču pred zadnjimi stopnicami,

čakajoč, da odide mlada množica: »Kam greva danes?« – Edina sta v svojem sklepu in tako edina kreneta, iz vivčkov pušеч, dol čez breg v vas in tam koj – v krčmo starega znanca in prijatelja Kavke.

»Starine – kajne?« hiti krčmar.

»Bova li starino – Vid?« vpraša eden.

»Kakor hočeš! Pa saj starino vedno pije – Šimon – kajne?«

»Starine prinesi!« tako veli Vid in kmalu stoji liter rumenega vina in en kozarec pred njima, na krožniku pa v štiri kose razrezan hlebec belega kruha.

Pa to ni dovolj. Krčmar povprašuje, česa bosta še prigriznila, in dasi ve on in njegova dva gosta, da drugega ne bosta zahtevala nego ocvrtega kozliča, vendar jima ponuja najprej kaj »mrzlega«.

Ko sta se zadovoljila z jedilom, potem prihaja liter za litrom na mizo in vsak mora piti, kdor pride v obližje; in vsak stori to tudi rad; saj ju poznajo – Vida in Šimona, ta dva kmetska bogataša stare korenine: imovita sta, bahata, kolikor je prav, pa pridna in poštena in tudi komu drugemu rada kaj privoščita.

Krčmar Kavka se mudi rad pri mizi, kjer sedita in gospodujeta naša znanca; tudi drugih je več tu, ki pijejo zase in na svoj račun; modrujejo pa vsi križem mize. Najbolj glasen je drobni, sključeni možič, ki vedno sega po kozarcih, vedno pije, vedno nataka, vedno kliče svoj: »Dobro zdravje!«, ki pa ničesar ne naroča. Poznajo ga tudi vsi in gledajo ga še dokaj prijazno.

»Alo, Kebrček,« – vzklikne Vid večkrat, »pij no, pij! S podplati, ki si jih krpal ves teden, nisi zaslužil slanega, ker preslabo pribijaš! Šivaj, šivaj, kakor so prej delali, nikar pa lesenih cvekov ne zabijaj v podplate!«

Kebrček se ne da dvakrat poprositi, ampak izprazni kar na mah kozarec, ki mu ga je porinil Vid pred roko. Potem pa šegavo in hudomušno pogleda naokoli in reče imenitno:

»Leseni cveki? Oče Vid – vi še ne znate, kako veljavo imajo! Ako ga dobro zabiješ v podplate, drži bolje kot železo – kaj-li dre-ta? Dreta je proč! Brezova žbica – ta je prava! Zakaj pa ne sadite breze? Zakaj jo pa sekate v drva ali pa režete in tešete vaše četver-nike iz nje? Na vago se prodaja brezov les!«

»O da,« zakrohoče se še Vid, »kadar ti ga polagamo na zadnjo oplat! Tedaj je težek!«

Glasni smeh cele družbe ni ujezil Kebrčka, ampak zategnil je svoje lice v malo hudobne gube in dejal:

»Oče Vid, vi lahko govorite, ker nimate nobene breze v goz-du. Zato tudi nihče ne povpraša pri vas. Vi sicer imate hrast in smreko in bukovje, ki vam pa preperi v gozdu – v škodo vam in tistim, ki bodo za vami prišli! Vaš sosed Šimon je bolj pameten, ta je posekal, kar je bilo godnega za sekiro, in sedaj raste tam breza in iva. Iva bo za kurjavo, breza pa na prodaj. Kajne, oče Šimon? Dobro zdravje!«

Rekši to, izpije Kebrček zopet pol kozarca, naliže ga vnovič in porine z litrom vred naprej proti sosеду.

»Res je!« pritrdi Šimon. »Posekal sem laz za Kalom, ker so mi dobro plačali, in sedaj je dovolj breze tamkaj; povprašujejo tudi po nji, ker delajo iz brezovega lesa najboljše cveke za podplate.«

»No, kaj sem rekel?« deje zbadljivo Kebrček, ki si je bil danes menda izbral Vida, da ga draži.

»Pri tem tudi ne boš obogatel, kakor tale čevljarški podplato-vec ne bo brez drete!« zaroga se Vid svojemu sosеду.

Možje so imeli že dokaj vina v glavi in zato svojih besed niso polagali na rešeto.

»Ali sem vam kaj dolžen, oče Vid?« vpije čevljar Kebrček ves raztogoten.

»Ali imaš kaj več – nego jaz?« razjari se Šimon in treskne kozarec na mizo, da lete črepinje naokoli.

»I – no! Kebrček – ti menda tudi nisi še pri meni intabuliran!« deje zaničljivo Vid.

»Pa tiste meksikance mi plačajte, ki sem jih naredil vašemu sinu za današnji praznik!«

»Kdaj si pa še povedal račun? Povej ga precej – precej, ti pravim, da ti zamašim tvoj smoleni gobec!«

»Kaj boš mašil?« vtakne se vnovič jezni Šimon v prepir. »Pusti ga v miru!«

»Kaj? Ti maši, ti! S svojimi brezami zamaši tista okna v gorenji kamri –!«

»Šema – neumna!« zarjove Šimon in plane kvišku!

Obenem z njim pa je planil tudi njegov stari prijatelj, a sedaj tako silno razžaljeni sosed Vid izza mize; Kebrček se potisne v stran, le krčmar Kavka stopi med razkačena nasprotnika. Vse v sobi umolkne na mah.

»Šema prismojena!« ponavlja Šimon srdito.

Vid pa, malo opotekajoč se po sobi, oprijemlje se stolov ter le hripavo grli: »Za to boš drugje odgovarjal – za to boš – odgovarjal – to ti pravim – boš – odgovarjal! Mojo čast mi boš vračal – mojo čast!«

Temna noč je krila zemljo in gori raz zvonik zagoriške podružnične cerkvice je bila ura enajsto pred polnočjo.

Vid je stopical počasi po strmi stezi navzgor v breg in počival na vsakem ovinku. Jeza, grozna jeza ga tare. Ta sosed, ta stari prijatelj, s katerim sta se še redkokdaj zbesedila, ta mu je vrgel nocoj vprvič tako hudo psovko v obraz. Odkar je gospodar, mu še nikdar ni nikdo kaj enakega rekel. Ne – to mora biti plačano, maščevano: zaprt mora biti Šimon, naj velja, kar hoče; čast je čast, in da

bi zagoriškemu Vidu smel kdo »šemo« v obraz metati nekaznovan – ne, kaj takega ni bilo in ne sme biti! Tako ugiblje ves pot, jezi se in kolne in lovi s težkima nogama strmo, kamnito stezo. Malo pod cerkvenim ozidjem teče njegova steza zopet v drugi breg in nekaj sto korakov pred domačo hišo skozi gosto zaraščen gabrov gozd. Stara, rogovilasta drevesa mole tu svoje košate, temno obraščene veje čez stezo in po oguljenih koreninah je težka hoja.

Vida še ni zapustila jeza, ampak le huje in huje vre v njem, kakor mu tudi nogi vedno bolj odpovedujeta.

Ko zavije v gozd, grozi še vedno polglasno in sedaj vihti celo pest tja proti desnemu brdu, kjer stoji Šimonova domačija in mimo katere gre pot na Vidov dom.

»Čakaj – jutri te tožim – in – te tožim – za to – šemo! Kaj šemo? – Sam – ti – šema!« A sedaj se spotakne ob debeli korenini, zaleti se vstran, v mah, ki prerašča tla, in pade. Enkrat, dvakrat poskuša še zravnati se kvišku, potem pa se zlekne mirno po mehkem ležišču in zaspi.

Noč je mirna, noben listič se ne gane, zvezde migljajo tu in tam skozi gosto vejevje, v zvoniku stare cerkve pa zaskovika včasih samotni čuk.

In Vid spi trdno, kakor bi ležal doma v svoji postelji.

2

Jasno sonce mu sije na prag, ko stopi zopet praznično opravljen iz veže pred hišo. Sinočnja jeza ga še ni minila.

Ženi, ki povprašuje, kam se je nameril, ne odgovarja, sinu Peregrinu pa, kateri pripravlja drevo, da ide orat za koruzo, zapove osorno: »Tisto železno brano, s katero smo trgali po neumnem

naše travnike – tisto zavleci precej nazaj k Šimonu! Sam naj puštoši svoje senožeti – mi jih ne bomo!«

Peregrin čudno pogleda očeta, zakaj še včeraj je bila vsa hiša polna hvale, kako koristna je travniška brana; ker pa rad hodi tja k Šimonu, zato se tudi ne brani takoj izpolniti te zapovedi.

»In – da mi ne boš tam postajal; – jaz tega ne trpim več!«

Sedaj Peregrin odpre usta in oči na široko, same osuplosti, oče pa vzame dolg cepec, sloneč pod napuščem ob zidu, in se odpravi na pot. Kako nagel, kako mladostno živ je njegov korak! Kmalu je na veliki cesti, in dasi je do tja, kamor je namenjen, skoro dve uri hoda, vendar se mu zdi, da je kar preskočil to daljavo. V mestecu je nakrat pri okrajnem sodišču in tu hoče prijaviti svojo tožbo proti sosedu Šimonu zaradi razžaljenja časti. A danes ni tožbeni dan; odpravijo ga ter mu reko, naj gre k doktorju, ta mu bo tudi danes napravil tožbo.

»I – kaj – koliko ima Vid tudi, da bo doktorja plačal!« deje starec in kmalu potem je tožba gotova in povrh ima Vid tudi še svojega zastopnika – doktorja, zato – »da bo stvar dražja za Šimona«.

Ko pride domov, razodene tudi domačim vso stvar. Ženske so takoj na njegovi strani, samo sin Peregrin nekoliko ugovarja; a ko mu oče zagrozi, da ga bo s cepcem, ako se še enkrat gane do Šimonovega plotu »gledat za tisto deklino«, utihne in on in v vseh domačih do zadnjega pastirja jame kliti in rasti nasprotstvo in sovraštvo do sosedovih.

»Brano si mu zavlekel tja; je li on vrnil naš okopač?« godrnja Vid.

»Popoldne ga je pastir pripeljal!«

»Dobro! Če ne, bi ga takoj tožil,« preti gospodar in hodi okoli, da bi našel le kak nov predmet za prepir, tožbo in maščevanje nad sosedom Šimonom.

Kako počasi mu ginejo dnevi! Vendar pride dolgo zaželeno ura, ko stojita s sosedom pred sodnikom.

Razprava je kratka – oba – tožitelj in toženec sta trdovratna. Konec pravdi je ta, da je Šimon obsojen na pet goldinarjev globe.

A to ni konec, to je šele začetek!

D drugega dne po sodni obravnavi priteče Vidov pastir domov z novico, da ga je Šimonova dekla zapodila s travnika, kjer sta vedno oba gospodarja, Vid in Šimon, vkupno pasla svojo goved. Vid se krči od jeze in gre sam na travnik. Tam naleti že na Šimona.

»Kdo bo branil meni tukaj pašo?« raztogi se Vid.

»Jaz ti branim! Pasel si tedaj, kadar si prosil!«

»Tebe prosil? Še nikdar ne!«

»Saj imam priče!«

»Kakšne priče?«

»Dobre!«

»Menda tvoje cunjaste babe?«

»No, boš videl! Pasi, koder hočeš – tukaj ne boš!«

»Bova videla!« kriči Vid.

»Da, da, bova videla. Za cunjaste babe boš pa odgovor dajal!« togoti se Šimon.

»Cunjaste – da – če hočeš!«

Ker je nekoliko nepoklicanih prič blizu, katere Šimon še pravočasno zapazi, obsojen je Vid malo dni pozneje tudi na pet goldinarjev globe.

Sedaj imata že oba svoja zastopnika; eden ima odvetnika, drugi ima notarja, in zato s temi petimi goldinarji tudi še ni opravljen. Domači župan pa si mane roke ter pripoveduje občinskim svetovalcem – da letos skoro ne bo treba naklade za ubožno blagajno, ker se zagoriška soseda tako pridno tožujeta in ker se nadeja, da bosta vplačala še nekaj glob.

Sedaj naperi Vid tožbo zaradi motenja v posesti paše.

»Naj velja, kar hoče!« pravi svojemu odvetniku; in ker se dokaže, da je v zadnjih letih Vid v istini mirno pasel svojo živino na travniku, s katerega mu je bil zadnjič Šimon pastirja zapodil, zato Vid tudi prvo pravdo dobi. Pa Šimon pride sedaj z drugo; on trdi, da je njegov travnik prost vsake služnosti in da je v zadnjih letih Vidovo živino le trpel tamkaj, sedaj je pa ne mara več. Vid ni v stanu dokazati tridesetletnega priposestevovanja in zato to pravdo izgubi.

Medtem pa se kregajo, psujejo in pretepavajo in tožujejo tudi rodbina in družina obeh sosednih, prej tako prijaznih, a sedaj »zaradi časti« tako razljučenih hiš.

Vida peče še vedno ona vendarle v naglici izgovorjena psovka »šema«, Šimona pa jeze »cunjaste babe«! In potem – kako tlačijo možaka že vse te pravde, ti odvetniki in zastopniki in ti silni troški!

Vidovo imetje peša – kako je s Šimonovim, tega ne ve, tudi ne meni se za to.

In čas – čas! Kako čudežno hiter je njegov tek! Prej ni mogel dočakati, da bo napočil dan razprave, da se mu bo ohladilo srce v maščevalnem zadoščenju; kakor polž čez stezo, tako mu je lezel dan za dnevom. Sedaj pa ko je moral napraviti dolg, da plačuje vedno rastoče troške, ko vidi pred seboj vedno obroke, ob katerih bo treba odšteti obresti, ko je dobil celo že tožbo, vročeno zaradi nujno naprošenega, pa ne povrnjenega posojila – sedaj pa teče dan za dnevom kakor hudournik čez skalovje.

»Kaj bo, kaj bo?« vzdihuje in premetava se na svojem ležišču. Žena ga večkrat čuje, ona bedi, z njim vred išče zastonj spanca, a z njim vred neti v svojem srcu še vedno ogenj jeze in sovraštva do sosedovih, ki so krivi po njunem mnenju vsega tega zla.

»Čast mi je vzel in mi jo še vedno jemlje!« vikne on mnogokrat in dviga svoje koščene pesti tja proti Šimonovemu domu. Tega pa ne pomisli, da je bila surovost sosedova že kaznovana in da mu oni ne jemlje več časti, ampak da si jo jemlje sam s tem, kolikor bolj potaplja v svoji slepi, škode in maščevanja željni strasti svoje imetje in svojo rodbino.

3

Vedno bolj, vedno silneje gre navzdol.

Pravda zaradi paše na travniku je že zdavnaj pri kraju; a namesto nje tečejo tri druge: ena zaradi kolovoza v lazu, druga zaradi pešpoti čez spodnji vrt, tretja zaradi napajališča pod Kalom. Hranilnica, ki je prva posodila denar na Vidovo posestvo, ne da več beliča, ampak že toži za obresti; krčmar Kavka se je tudi že vknjižil za nekaj stotakov, in zadaj čepi odvetnik s svojimi terjatvami. V zadnjem trenutku zavaruje Vid še svojo ženo za doto in sedaj s posestvom ni nič več; smejejo se mu, ako zine o tem, da naj mu kdo kaj posodi na grunt.

Njegovi hlevi so prazni, njive opustošene, košnjo pa daje kar na prostovoljno dražbo, da dobi nekaj goldinarjev za najsilnejše upnike.

Pa kako naglo je vse to prišlo! Ko se spominja, da je imel poln hlev najlepše govedi, poln svinjak rejenih prašičev, na kašči žita in vsega, vsega v izobilju – zdi se mu, da je bilo vse to še včeraj: tako naglo je preteklo teh nekaj pogubonosnih let! Sedaj sta sama z ženo; ni hlapca, ni dekle, ni pastirja. Peregrin je tudi šel od doma; eni so dejali, da dela nekje pri zgradbi nove železnice, drugi

so trdili, da je šel daleč tja na Nemško med knape; čim dalje od doma, tem ljubše mu je sedaj!

Stari se večkrat domisli, kako je bilo že skoro domenjeno, da bosta Vidov Peregrin in pa Šimonova Špelica mož in žena in da so starši le čakali, da malo bolj odrasteta: premlada sta se jim zdela! Da je Peregrin rad videl sosedovo Špelico, to so pričale tudi one zbadljive besede o priliki, ko sta se tako besno sprla oba starca, ko se je namreč rogal Vid, da naj Šimon maši svoje okno, nakar je padla ona usodepolna »šema«, ki je povzročila ta žalostni boj za čast, v katerem je ginilo Vidovo imetje. Sedaj pa se klati Peregrin po svetu in Špelica je vzela drugega.

Zadnja pravda s Šimonom je izgubljena, troški so ogromni. Njegov in Šimonov zastopnik, oba doktorja, hitita, da se vknjižita, čim prej je moč, še enkrat za troške, in potem gonita posestvo na kant. Vid ima že zdavnaj v rokah odlok, da bode zadnja prodaja – jutri. Jutri! – Grozna beseda onemu, kateremu preti drugega dne neizogibna nesreča!

Še eno nado ima: »Kavka ti bo posodil, da plačaš neusmiljena doktorja, na ono njivo ti bo dal, ki se drži njegove senožeti!« tolaži se, ko stopa čez breg proti vasi prosit krčmarja te usluge. Pozimi je, mrzla burja pometa sneg in noč je že nastala.

Vid se ne zmeni ni za burjo in sneg ni za temno noč; da bi le dobil denar; potem ga ponese navsezgodaj v mesto lačnima doktorjema in grunt njegov bo rešen.

V krčmi pri Kavki je luč, a v prvi sobi ni nikogar; v drugi sedita dva, a to morata biti tujca; saj domačini ostajajo navadno v prvi. Kavka pusti gosta v drugi sobi in pride ven; toda nič kaj prijazno ne pozdravi vstopivšega Vida. Njegovo lice je stisnjeno v prav odurne gube, ko naglo postavi vino pred novega gosta; malomarno vrže še ogel starega kruha na mizo.

Vid čuti vso to neprijaznost, a pomagati si ne more, dasi se mu krči srce v prsih.

»Kavka – ali mi boš dobro storil?« deje proseče.

»Kolikokrat sem ti že? Jaz bi dejal, da je merica sedaj polna!«

»Toliko mi daj, da doktorja plačam!«

»He, he, ta bi bila! Saj menda sam ne veš, koliko je treba?«

Vid v resnici ni vedel.

»Na ono njivo mi daj,« reče skoro obupno, »na Kozarjih! Pri rokah ti bode.«

»He, he!« zasmeje se sedaj krčmar na ves glas. »Tisto kupim lahko jutri in še kaj drugega zraven! Glej ga no, glej – trapa, kaj mi ponuja!«

Vidu se jame v glavi vrteti.

Tu pa zakriči Kavka v drugo sobo:

»Pojdita, pojdita semkaj, vidva, da čujeta, kako kupčijo mi ponuja ta – pametnik!«

Med vrati se pokažeta klicana dva: Šimon in pa sključeni čevljar Kebrček!

»Prav tako! Pametnik mu moraš reči,« roga se lokavi Kebrček, »sicer te bo takoj tožil za – čast!«

»Ha, ha, ha, ha!« krohotajo se vsi trije.

Vid pa sedaj ne vidi in ne sliši nič. Divje zakolne, udari s pestjo po mizi, da se kozarec zatakla raz njo, potem pa zgrabi stol in zamahne naravnost predse. Enega bo pač zadel, mrtev mora biti, naj bo, kdor hoče!

Pa oni so urnejši. Kebrček ga izpodteče, Kavka mu izbije stol iz rok in potem ga peste vsi trije. Vlečejo ga do vrat, čez prag na stopnice, ki vodijo na cesto, in tam ga pahnejo kričeč in smejoč se od sebe, tako da pade kar zviška v sneg.

»Hu-hú, hu-hú,« – stoče na glas, vrže se na to in potem na ono stran, hud mraz ga spreletava, še enkrat se stresne in – zbudi se!

Lahka meglica lega po dolini, na vzhodnem nebu rdi nebo. Temno je še in skoro popolnoma mirno vse naokrog; le tam v dobravi na stari, v vrhu suhi jelki klepeče in brusi divji petelin; v dolu, v glogovini kraj laza se oglašja prvi kos. V gabru nad Vidom pleza veverica in puha pri vsakem skoku; ura na zagoriškem zvoniku pa bije – štiri.

Vid se skloni kvišku, mane si zaspane oči in stresa se od mraza.

»Kje sem? Kaj je bilo? Kaj je vse to?«

Tako premišljuje in vstaja počasi s trdega, mrzlega ležišča. Čudno se mu vidi, da je vse krog njega zeleno, ko se mu je vendar ravnokar zazdelo, da so ga vrgli v sneg, na cesto pred Kavkovo krčmo.

Pa ko se popolnoma zravna, ko stegne svoji roki narazen in nekajkrat globoko zazeva in ko mu tam od doma sem zadoni na uho glasni »kikiriki« domačega petelina – tedaj stoprav se zave in še en pot oči maneč zine polglasno: »Spal sem, sanjal sem! To vino, samo to vino je krivo! To vino ni zdravo!«

Potem pa gre počasi proti domu in še vedno je takov, kakor bi bil napol v sanjah. Njegov gozd je še cel, nikdo ga ni posekal, in vendar gleda Vid tja vanj, tja na nasprotno zeleno reber, kakor bi vse to ne bilo istinito. In doli na pašniku pod logom pase se že njegova goved skupno s Šimonovo, tam v kolovozu pa pelje Peregryn travniško brano na senožet v dolini, da poruje mahovino.

»Sanjalo se mi je!« reče starec še enkrat in se upre ob plot za kolovozom.

»Pa ›šema‹ mi je rekel!«

In pri tej misli ga popade za trenutek zopet prvotna jeza, a za njo silijo mu v spomin vsi dogodljaji, katere je bil gledal v sanjah,

ko je prespaval svojo pijanost gori pod gabrovim drevesom; pa ko se spomni zadnjega prizora – prošnje svoje pri krčmarju, njegovih zbadljivih besed in potem, kako je švignil v zraku raz stopnice v sneg – potem pa kar hiti skoro na glas: »Bog ne daj, Bog ne daj!«

Njegova pot vodi mimo Šimonove hiše. Ta stoji že na pragu in tlači tobak v svoj vivček. Ko prihaja Vid, gleda oni sedaj v tla, sedaj k nebu. Nekako težko mu je pri srcu.

Tudi Vid ne more z besedo na dan, ko gre mimo Šimonovine.

Naposled, ko ima le še nekaj korakov do hlevnega ogla, za katerim bi bil izginil Šimonovim očem, postane in zakašlja na glas.

»Lepo vreme bo!« reče na to Šimon. »Kakor nalašč za krompir in za koruzo!«

»Kakor nalašč,« ponavlja Vid. »Boš li oral?«

»Bom!«

»Jaz bom pa še malo pobranal po senožeti, trava je še majhna!«

»Ej, presuho je, presuho letos! Toda za brananje prav!« reče Šimon.

Vtem izgine Vid za oglom, Šimon pa stopi v hlev.

Nihče na vsem svetu tedaj ni bil tako vesel in zadovoljen, kakor sta bila ta dva moža, in vsak tudi le zase in v globočini svojega srca. Šimon, ker je čutil, da mu je sosed odpustil nepremišljeno besedo, Vid pa, ker je spoznal, da je še pravočasno stopil od brezna, v katero ga je hotela pahniti strast, kateri je bil dal ime: čast.

Ko stopa Vid po kolovozu pod podružno cerkvico, sname klobuk in deje: »Sam Bog in sv. Peregrin sta mi poslala te sanje!«

Sledeči predpusť pa je bilo gori v Zagorici veliko svatovanje; Vidov Peregrin je vzel Šimonovo Špelico in pri Kavki v spodnji vasi so pili popotnico; tedaj je bil tudi čevljar Kebrček poleg, in ko je hotel govoriti zopet o brezovih žbicah, sunil ga je Kavka pod rebra, da je na glas zaječal in potem naglo dejal: »Oj – oj – sedaj

je vseeno! Peregrin ima vse – Vidove smreke in Šimonove breze!
Kaj me – suješ?«

Vid in Šimon pa sedita skupaj in prvi reče potihoma in pomenljivo staremu prijatelju: »Sedaj ti pa ne bo treba več mašiti tistega – okna!«

»Šema!« zavrne Šimon in porine polni kozarec pred soseda.

Pa sedaj se nista skregala, ampak zasmejala sta se na glas.

Rejenčeva osveta

1

»Kaj je? Kdo trka?« zavpije gospodar, ki navzlic pozni uri še bedi ob široki javorovi mizi v oglu prostorne sobe; za pečjo ležita kar dva krepka hlapca in smrčita, da kar grmi od sten; drugih domačih ljudi ni videti, in vse, zlasti pa par debelih, okornih cepcev in pa dvoje na dolga ročaja nasajenih bradnic, katerih osti se ostro brušeni odsvitata ob luči leščerbe in katero orodje sloni ob odprtih sobnih vratih – vse to priča, da žive prebivalci te lepe domačije v nekem izrednem stanju.

Godilo se je to meseca rožnika 1809. leta.

Kranjsko je zasedel Francoz, toda avstrijske vojske mu niso dale miru. Okrožni glavar ljubljanski, grof Hohenwart, je bil zapovedal, da se dvigne obširna črna vojska, zlasti po Gorenjskem in ob štajerski meji. Ta klic je odmeval povsod, in dasiravno so se mu radovoljno odzivali fantje in možaki od vasi do vasi – vendar ni imel nobenega znatnega uspeha, ker je primanjkovalo pravega reda, prave složnosti in primerne stroge uredbe. Prvi čarnovojniki so postali v kratkem pristni cestni roparji in napadovalci in o tem vedo še dandanes mnogo povedati od Trzina in Bistrice gori

po Črnem grabnu do Trojan in do štajerske meje in marsikatera stara ženica prerokuje gorjesa nad vso dolino za čase, ko se zopet prikaže Francoz v njej.

»Kaj je? Kdo trka?« zavpije vnovič gospodar in hlapca skočita raz peč.

»Je li kakov Francoz?« vpraša eden in seže po nasajeni helebardii.

»Potrpi,« veli gospodar, »bom jaz poprašal!«

Počasi stopi v vežo k zaprtim hišnim vratom in ponovi svoje vprašanje.

Poltiho, zagrljeno jokanje in medtem otroško vikanje sta bila odgovor.

»Odprimo!« reče gospodar.

»Kaj pa, ko bi bila to le kaka – past?« meni eden od hlapcev.

»E – kaj – saj smo trije! Desetih se ne bojimo!« pravi drugi.

Gospodar premišlja, a potem odrine zapah in hlapec pomoli z levico leščerbo iz veže, z desnico pa bradnico predse, da se ubrani navideznega napadnika. Pred seboj na cesti ugledajo mlado, slabo opravljeno žensko, ki tišči kričечеga dojenčka k sebi.

»Kaj je? Česa iščeš tu?« reče gospodar nejevoljno in osorno.

»Naprej ne morem več! Vzemite me za to noč pod streho!« prosi ona.

»I kajpada? Dandanes ne jemljemo vsakega med svoje štiri stene! Od kod si se pa priklatila?«

»Pustite me noter! Dajte mi toliko prostora, da sedem in si malo odpočijem – potem vam povem.«

Nebo se posveti od iskrega bliska in tam izza Kamniških planin zabučii votel grom; nevihta se bliža.

»Pojdi noter!« veli gospodar, hlapec pa sveti še po cesti naokoli; a nikogar drugega ni videti.

Ženska nese dojenčka v sobo in sede za mizo, drugi pa zopet zapahnejo vežna vrata; potem ležeta hlapca vnovič za peč, gospodar pa prinese latvico kislega mleka in hlebec kruha ter deje dobrovoljno:

»Na – jej!«

Trebalo ni dvakrat veleti; tujka se je slastno spravila na ponujeno večerjo.

Medtem si lahko ogledamo – dasi je temno – to domačijo in njene prebivalce.

Prav ob veliki ljubljansko-dunajski cesti, v Dobu, je stala tedaj – in nekaj je še dandanes stoji – ta prostorna, v enem koncu zidana, v drugem lesena kmetska hiša. Bila je visoko dvignjena in imela nekaj, kar bi imenoval prvo nadstropje, dasi je bilo le pravo podstrešje; a krog in krog tega nad pritličnimi sobami je bil napravljen ličen, z rezljanimi deskami ograjen hodnik, za njim pa v podstrešju ali, recimo, v prvem nadstropju nekaj ločenih prostorov, kamric, kakor so jim rekli. Zadaž za hišo je bilo prostorno dvorišče in ob straneh hlev, kozolec in druga gospodarska poslopja, ki so potrebna, da se pravilno obdeluje »cel grunt«, ki je bil tedaj last Petra Svetlina, štiridesetletnega moža, katerega smo ravnokar pustili v spodnji sobi v družbi tujke, ki jo je usmiljeno vzal pod svojo streho.

Peter Svetlin je dober in priden gospodar, ki se neumorno trudi na svojem polju, pazi na to, da se Bog spoštuje in moli v njegovi hiši in da mu rodbina in družina ne hodi po krivih potih; kdo pač gospodari in zapoveduje v deželi, do tega mu danes ni mar – naj bo Avstrijec ali Francoz – davek mora vsakemu dajati. Samo ta nered, to vedno nastanjanje vojakov in potem celo to, kar imenujejo »črno vojsko«, to mu ne ugaja. Uvidel je, da je najbolje v takih razmerah, ako si človek napravi sam svojo »črno vojsko« ali

bolje rečeno: – domačo stražo; in tako ustanovi s svojima hlapcema, kakor smo že videli. Namen mu je bil, varovati se ponoči pritepencev ali celo malovrednih domačinov, ki pod krinko, da so »črnovojniki«, nastavljeni proti Francozom, napadajo in odirajo rojake. – Ženo in dva otroka pošilja spat gor »na mostovž«, kakor ga imenujejo; a v istini je vse to prvo nadstropje, oziroma podstrešje, in tam nočujejo tudi dekle.

Ta dan popoldne je bilo čuti od Kamniške Bistrice sem gosto streljanje, kmalu potem ko je majhna družba francoskih častnikov deloma na kmetških vozeh, deloma na konjih in spremljana od četice vojakov krenila mimo Doba. Svetlin je spravljal seno na travniku ob Radomlji, in ker je bilo čuti tako streljanje tedaj skoro vsak teden, se ni zmenil za to. Zvečer pa vendar ni hotel iti spat ter je nastavlil svojo domačo stražo. Žena in otroci so mu bili pripovedovali, da so peljali pozno popoldne mimo po cesti nekaj ranjenih Francozov, ki so venomer stokali in vpili: »Mundi, mundi, mundi!« Pa temu vzkliku je bil že privajen; vedel ni, da je to »mon dieu« – »moj Bog« –, a v zadnjih letih ga je slišal mnogokrat in zato je dejal sedaj le hladnokrvno: »Ej – vsak Francoz tako vpije!«

»Pa ti, Janezek,« velel je nato svojemu petnajstletnemu sinu, »da se mi ne vtikaš v te neumnosti! Delati moramo, delati – oni naj se pa tepo! Pa varovati je treba – hišo in hlev tujih pritepencev! Kar mu moraš dati po postavi, daj mu, če ne ti po sili vzame, in ti nimaš nobene pravice! Če pa brez pravice pride, odpodi ga kakor steklega psa!«

Latvica, prej polna kislega mleka, je sedaj že prazna in dojenček spi. Hlapca na peči zopet smrčita.

»Od kod pa si ti?« vpraša Peter, malo radoveden, malo oprezen, zakaj tudi v njem se je bil vzbudil sum, da je vse to kaka »past«, ki mu jo je nastavlil skrit rokovnjač.

»Francoze smo vozili!« odgovori mlada žena. »Tam od Zagorja sem je vozil moj mož in jaz sem šla z njim, ker nikjer ni več varno, tudi doma ne; tu pri Bistrici pa so nas napadli – domači ljudje so bili – in puške so imeli in moj mož je padel zadet od krogle z voza, Francozi so šli nazaj, jaz sem se skrila v rakitovje za bregom in sedaj sem tu!«

»Hm, hm, čudna je ta!« mrmra Peter, kajti dasiravno se je v onih vojevitih časih tudi kaj nenavadnega pripetilo, vendar mu ta pripovedka ni šla prav v glavo in razum.

Ženska si briše oči in teši otroka, ki hoče vnovič na glas vpiti.

»Videla sem, da so mojega moža tudi na voz položili, preden so bežali, a jaz nisem mogla za njimi!« reče potem. »Jutri pojdem – nocoj me še pustite tu!«

Grom, ki buči vedno bliže in bliže, podpira njeno prošnjo in gospodar vstane ter odpre sosednjo sobico, veleč: »Tu noter pojdi! Postelj je tu in odeja tudi!«

Žena se odpravi glasno zahvaljujoč; Peter sedaj tudi v prvi sobi upihne leščerbo ter leže opravljen na dolgo klop za mizo.

Zunaj že tuli vihra, blisk za bliskom svita skozi majhna, nizka okna in grom pretresa celo stavbo. Kmalu se ulije ploha in med tem šumom, vihranjem, grmenjem in bobnenjem spe vsi prebivalci hiše sladko in trdno, kakor bi bival najstrožji mir zunaj in nad njimi.

2

Nevihta poleže proti jutru, in ko se jame daniti, spravita se hlapca raz peč; gospodar, ki je najdalje bedel, leži še trdno speč na klopi. Hlapca imata opravila v hlevu, kjer pastir že poklada živini.

Nebo je jasno, a mračno je še; gori nad Črnim grabnom polagoma rdi obzorje. Vrata v sobo, kjer spi Peter, ostala so odprta, prav tako vežne duri.

Tedaj pa se odpro nakrat potihoma vratca iz male sobice, kamor je bil poslal gospodar nekoliko ur prej onega nepričakovane-ga gosta, in ta – mlada žena – priplazi se počasi, bosa in po prstih, plaho oziraje se na spečega Petra – iz kamrice ven v vežo, na cesto in – nikjer je ni bilo več, ker videti je ni mogel nihče, ko nikogar ni bilo na cesti.

Gori v prvem nadstropju se jame tudi gibati. Janezek, domači prvorojenec, pride prvi po stopnicah ter krene naravnost v hlev. Za njim prilezejo po okornih stopnicah sestra in obe dekli – vse še dokaj zaspane, in vse tri stopicajo v kuhinjo. Mati pride takoj za njimi, a tu se zbudi tudi oče Peter ter se zravna, široko zevajoč, raz svoje trdo ležišče.

»I – kaj pa je bilo vendar nocoj?« vpraša mati Polona. »Preden je grmelo in treskalo, ste imeli tu doli nekaj – tako da se je na oni konec čulo!«

»Le potrpi malo!« deje Peter. »Kmalu boš videla, kaj je bilo; pa sedaj ju pusti spati!«

»Koga? Katera dva naj pustim spati?«

»I – no, onadva, ki sta tu notri! Saj ti ne uideta!«

»Jaz sem že hotela vžgati luč in reči dekli, da naj gre najprej gledat, kaj je tu doli, in zapali naj nekaj šibic iz butare, ko je tako treskalo; in potem se mi je dozdevalo, da vpije otrok tu doli!«

»I – pusti, pusti, Polonica! Otrok bo vpil – kje bi ga vzeli?« šali se Peter. »Sedaj pa ne gostoli preveč, da se onadva – tam notri – ne zbudita. Spita naj, dokler jima je dano!«

Polona je silno radovedna, a možu se navadno uklanja; zato se umakne tudi iz sobe in gre deklama velevat, ki pripravljata kosilo za ljudi in kotel za prašiče.

Svetlin raztegne še nekajkrat svoji dolgi, koščeni roki v zrak, pritegne predpasnik in gre počasi skozi spodnja vrata na dvorišče gledat, kaj delajo sin in hlapca. – Tu doli je vse v redu; živina ima svojo krmo in hlapca vozita gnoj na kup, ki je že zopet visoko zrastel tam v zadnjem koncu dvorišča, dasi so ga pred nekoliko tedni pospravili docela na zelnik; Janezek popravlja grabljišče, katero se je bilo strlo prejšnjega dne.

»Tisto zadnjo – tam v Šprikliji bomo pokosili! Dvakrat treba udariti!« pravi Peter.

»Ali takoj?« vpraša prvi hlapec.

»Beži no! Po kosilu! Saj je ni za – pol ure!«

V resnici je bilo več sena tamkaj, nego ga je v treh urah moč pokositi delavskim močem, s katerimi je razpolagal ta dan Peter Svetlin, pa on je rad tako cenil, češ potem bodo pridneje pritiskali koso k tlom.

V tem trenutku se začuje silen – dvojen krik tam izza spodnjih vežnih vrat: eden je prihajal, kakor so vsi slušalci takoj spoznali, iz grla matere Polone, drugi pa je bil tanek in bodeč kakor krik zajčev, kadar ga pes zagrabi.

Peter, hlapca in Janezek dero vsi proti hiši in iz kuhinje priteko tudi dekli in domača hčerka.

»Torej – to si dobil nocoj!« vpije Polona in na licih ji je videti, da jo čisto druga jeza grabi nego edino ta, da je tuj dojenček pod njeno streho, s katerim ne bo vedela sedaj ni kam ni kako.

»I – kje je pa mati?« deje Peter ravnodušno.

»No, ti boš pač vedel – kje je!« zatogoti se Polona. Hlapca se smejita v ozadju, in to ženo še bolj razburi. – »Ah, tako? Menda ste vsi sporazumljeni? Na – tu ga imaš – jaz pa grem!«

Sedaj Peter ne ve, bi se li smejal ali jezil. Pa prirojena mu dobrota zmaga takoj nevoljo in šaleč se vzame kričeče dete v roke in ga da Janezku, veleč: »Drži ga; pogledimo, ali mati še spi – ka-li?«

»Kaj bo spala?« vpije Polona. »Vse je prazno. Ležala je pač tam v kamri, a sedaj je ni, in samo tale otrok je vpil tam notri.«

To je pa tudi Petru zagonetka, da strmeč pogleda ženo.

»Ali je ni tam?«

»Ni je in je ni! Kdo ve, kaj ste uganjali ponoči?«

»Ah – mati, prav nič,« oglasi se eden hlapcev ter razlaga, kaj in kako je bilo, ko so tujko sprejeli v hišo. – Medtem brska Peter po kamri, in ko se vrne, ozira se po domačih, kakor bi hotel pri vsakem pomoči iskati.

»Ni je! – Kam je ušla baba?« reče skoro plaho, kakor bi se bal, da se je zgodilo s tem begom nekaj usodnega zanj in za njegovo hišo.

Polona je potolažena, a – otrok – kam z otrokom?

»Iskali jo bomo! Ti Jurče, skoči, skoči gor proti Krašnji,« deje gospodar prvemu hlapcu, »morda jo uloviš in pa gori na Brdu naznani gosposki – kaj in kako! Mi ne bomo redili tujih otrok!«

Hlapcu je izvršitev tega naloga ljubša nego košnja v Šprikliji in zato se takoj odpravi na pot. A tudi drugi ne gredo kosit. Okoli dojenčka, ki jim je bil padel kar tako na vrat na nos v hišo, vrti se vsa družba; mladim je takoj priljubljen, dekli in domača hči ga pestujejo in gugljejo, Janezku se smili, drugi hlapec pa je prvi, ki izreče misel: »Obdržimo ga, mleka imamo dosti pri hiši!«

»Jaz ga ne maram!« reče Polona. »Še tega nam je treba v teh žalostnih časih! Gosposka naj ga dene, kamor ga hoče. – Saj še ne vemo, je li krščen?«

To je bil razlog, ki je vse osupnil. Samo Peter ostane miren in premišlja nekoliko časa; potem reče: »Potrpi, Polona – Jurče bo babo našel, ako je le mogoče; ako je ne ulovi, potem grem k župniku in z njim se bova dogovorila. Sedaj dajte fantiču mleka, da ne bo tako silno vpil!«

»Pa ga nečem in ga nečem!« kriči Svetlinka. »To je rokovnjaški otrok; iz tega ne bo nikdar nič prida in nam prinese nesrečo v hišo!«

»Oh, mati, obdržite ga! Glejte, sedaj je že popolnoma miren!« oglasi se hčerka proseč in tudi drugi pritrujejo.

Sedaj nastopi še druga pomoč na korist otroku v podobi stare Petrove tete, ki ima preužitek pri Svetlinovih in s katero dobro ravnajo, ne le ker so vobče dobri ljudje, ampak tudi ker vedo, da hrani ona še vrečico starih tolarjev, in o kateri sodijo, da jo dobi enkrat tisti, ki je najbolje ravnal s staro ženico.

Ta teta Urša se oglasi na stopnicah, in ko ji dopovedo dogodek minule noči, pritrdi takoj Petrovemu predlogu; s tem je usoda mladega bitja za sedaj odločena. Tudi mati Polona nima ugovora več.

Dopoldne stopi Peter v župnišče in popraša, bo li treba dete, ki je komaj teden staro in o katerem se ne ve, je li krščeno ali ne, krstiti, da bo imelo vsaj pravo krščansko ime. Tam mu razlože, da se mora to na vsak način zgoditi, ako se ne dožene kmalu, da je otrok že krščen; če se dobi mati – bo pač vedela kaj o tem; ako pa ostane otrok zapuščen in ga je smatrati pravim najdencem, potem treba krstiti ga – pogojno, kakor vелеva cerkev.

Zvečer se vrne hlapec Jurče s poročilom, da »babe« niso videli nikjer; od francoske vlade postavljeni župan na Brdu pa mu je rekel, da morajo otroka obdržati v oskrbi, dokler se ne dožene kaj več o njem in njegovi materi.

»No, sedaj smo pa dobri,« zasmeje se Peter, »sedaj ostane pri nas!«

Svetlinovi so bili res dobri ljudje in ta novi prišlec jim ni bil nikakor »nepridiprav«, nego imeli so ga takoj kot svojega, kot domačina, da, skoro kot sorodnika. Ta morda nerazumljivi čut

opazujemo na Kranjskem lahko še dandanes, ko vidimo, da starši, roditelji, izročujejo rejencem ali rejenkam svoje domačije ter odpravljajo lastne otroke s primernimi dotami. Na videz je ta čut neumljiv, a v resnici ni nič drugega kot izraz zaupanja do onega, o katerem se misli in sodi, da bo bolje ravnal z izročevalcem nego lastni sin ali priženjeni zet; žalibog, da so rejenčki mnogokrat boljši do domačih otrok.

Čez teden dni, ko je bilo vse povpraševanje in iskanje po ubegli mladi ženi brezuspešno, neso otroka h krstu; Peter in teta Urša sta botra in krstijo ga na ime sv. Andreja – teta Urša je tako hotela, ker je bila mnjenja, da ga bo ta njegov patron najbolje varoval v nezgodi, ker je bil sam »križem križan« – Peter pa mu da svoj priimek: Svetlin.

»Ako bo pošten in priden – saj mene ne bo sram, da nosi naše ime!« deje ponosno, kakršen je naš gorenjski kmet.

3

Burni časi so bili tedaj na Kranjskem, in zlasti ko so se jela avstrijska oblastva umikati, tedaj je kar vrelo po cestni progi od Ljubljane do Učaka. Naravno je, da se tudi francoska gosposka ni brigala za taka majhna vprašanja, kakor je to, da je tuja žena pustila majhnega dojenčka v tuji hiši. Vse preiskovanje zastane kmalu in nihče več ne povprašuje, od kod se je vzel mali Andrejček. In ko pride vnovič dežela pod avstrijsko vlado, tedaj tudi Svetlinovih nihče ne drega in ne povprašuje, od kod je ta fantič; on raste, igra se, potem pase in naposled je čvrst fant in velja, kakor bi bil porojen na tem domu, v tej občini.

Petindvajset let mine za onimi dogodljaji, in kakor povsod, poznati je tudi na Svetlinovem domu izpremembo, ki jo napravi taka doba.

Oče Peter je preužitkar; izročil je že pred mnogo leti svoje imetje zetu, ki se je ponujal z lepo odpravščino po starših. Hčeri izgovori oče doto, sin Janezek se pa prav v istem času oženi gor v Vrbo ter tam kot zet prevzame lepo posestvo, seveda z bremeni, običajnimi takrat kakor dandanes, pa nikakor ne tako občutnimi kot sedaj, ko dohodek, ki ga nam daje zemlja, ne raste tako kakor naše potrebe. Mati Polona počiva pa že davno doli na pokopališču ob cerkvi sv. Martina; le teta Urša noče umreti. Še vedno tiči skoro ves dan gori v sobici za hodnikom bolehna, nad osemdeset let stara, in sedanji gospodar, Petrov zet, je ne gleda nič kaj prijazno, kadar pridele na stopnicah na dvorišče.

A vse drugače Andrej! Čut, da sta oba, teta Urša in on, kar ne kako prislonjena ob to hišo, združuje ju v medsebojni ljubezni; do drugih ju navdaja pa zavest, da ima teta tu neoporekljivo pravico do kota in živeža, Andrej pa darilo sto goldinarjev, katero mu je izgovoril Peter, ko je izročal zetu svoje posestvo, in katero terja sedaj lahko, kadar hoče, ko je že izpolnil svoja leta. Poleg tega pa domači še vedno spoštujejo tisto vrečico tolarjev, katere hrani teta Urša nekje v svoji kamrici.

Po hiši teka in šviga sedaj, dela na polju, grabi in razstilja seno na travnikih, pleve na vrtiču ali pa lupi krompir v kuhinji za vsakdanje kosilo – mlada domača hčerka. Tudi njo so krstili Polonico iz hvaležnosti do stare matere, ki ji je bila botra. Edini otrok sedanjih gospodarjev je to, več jima jih bog ni dal. Tudi ta je zrastle teti Urši prav živo v srce.

Andrej je štel menda osem let, ko je babica prinesla Polonico v hišo, in odkar jame ta tekati po cesti in trati, od tedaj sta si

prijatelja. Danes ima on petindvajset in ona kakih sedemnajst let; pa dorastla je, močna in krepka, kakor bi jih imela dvajset.

Enkrat, ko spravljata žito v spodnji kozolec, poneha Andrej, ki vklada snope, ter sede na »hlapca«, visečega v latah.

»Polonica – bi li me hotela rada imeti?« reče potihoma.

Ona zardi in vrže pšenični snop ob tla.

»Beži, beži, prismoda! Kaj bi tako govoril?« Obrne se v stran in pobere počasi zopet snop.

»Jaz mislim, Polonica, ko bi se midva vzela? Saj oče ne bodo hudi, kaj misliš?« reče Andrej, še vedno na hlapcu sedeč.

»Pa povprašaj!« zasmeje se dekle.

»Ali je tebi prav tako?« vzklikne on veselo.

»Pusti to,« pravi ona, »tu imaš snop in vloži ga!«

Rekši, pomoli mu snop in vsa rdeča je v lica.

Andrej se zravna na hlapcu in nobeden ne govori več, ampak oba hitita z delom, kakor bi s tem hotela zakriti svojo duševno razburjenost, veselje in srečo.

Nihče domačih, samo teta Urša zve o tem razgovoru in ona je zadovoljna. Dejala je tudi, da bo govorila prvo besedo s starši.

In govorila je res; pa – s kakim uspehom? Najprvo pri starem očetu – Petru. Ta kima in kima – vseeno mu je tako ali tako, da ima le svoj živež in svoj tobak. Mlada dva, sedanji gospodar, Tine mu je ime, in žena njegova, pa jameta kričati na ves glas:

»Kaj – ta pritepenec, ta rokovnjač? – V našo hišo dobimo lahko drugega zeta s tisočakom v rokah – ne pa da bi takega redili!«

Tetino ugovarjanje in prigovarjanje ne pomaga nič. – In kako bi tudi?

Gospodarstvo je šlo nizdol in Tine že sedaj misli na bogatega zeta in na kot, v katerem bi brezskrbno počival. Zato je vse pogajanje zastonj, tembolj, ko tudi mati vsemu pritrjuje, kar govoriči

mož. Nekaj tednov pozneje se lotita hčere, ko vidita, kako bleda in potrta hodi okoli in da svojega posla ne opravlja več tako vese-
lo kakor prej. Uspeh tega razgovora je tajna zarota proti rejencu Andreju.

Služil jima je do sedaj pridno, brez ugovora; po denarju, ki ga ima vknjiženega na posestvu, ne vpraša nikdar, niti po obrestih niti po plačilu za svojo službo. – A sedaj je v njiju očeh – pritepenec, rokovnjač, malopridnež! – Treba ga odpraviti!

Gospodar Tine si izmisli izvrstno sredstvo.

V nedeljo popoldne sedi v krčmi selskega župana – »rihtar« so mu tedaj rekli – in ker veleva polič za poličem na mizo, ima kmalu lepo družbo domačih veljakov krog sebe. Danes je poseben dan. »Rihtar« je dobil ukaz, da treba nekaj vojakov – novincev postaviti k domačemu polku; ta stvar pa se tedaj ni vršila tako kakor dandanes. Sedaj dobi vsak, ki je dopolnil dvajseto leto, listek v roke in s tem gre na nabor; napije se malo, uka in kriči, in ako ga potrde, potem dosluži bore dve leti ali tri ter se vrne domov, krepak in čvrst in ponosen, ako se je spravil tako visoko, da so mu prišli eno ali celo dve zvezdi na ovratnik. – Pa tedaj?

Takrat so morale občine dati gotovo število svojih domačih fantov. Službena doba pa je trajala štirinajst let; kot mladenič je oblekel vsak cesarsko suknjo, kot dozorel mož jo je slekel in se je vrnil – ako se je pač vrnil. V občini pa ni veljalo, da mora vsak, ki je izpolnil dvajseto leto ali ki je sposoben – tja med vojake; ne, občina je morala dati svoje število, kakor je bilo ukazano, in ker druga oblastva niso pomagala, prisilili so občinski možje toliko fantov v vojake, kolikor jim je bilo veleвано. To je bil pravi – krvavi davek! Pa kako so to izvrševali?

Prav po domače! – »Rihtar« dobi ukaz, koliko novincev treba postaviti do gotovega dne domačemu polku v Ljubljano; nato se

posvetujejo občinski očetje, kateri izmed vaških fantinov je dovolj »zrel«, da ga je oddati brez škode za občino in rodbino; potem se prične – lov. In pravi pravcati lov! Kmetje, gospodarji so oboroženi s koli, motikami ali cepci, in nakrat, na večer ali ponoči obstopijo hišo, kozolec ali skedenj, v katerem počiva fant, katerega se hote polastiti. Malokateri jim uide, kadar ga obkolijo tu v njegovem brlogu. Zvežejo ga in hajdi z njim v Ljubljano k polku, od koder ga ni več nazaj – da je le čvrst in krepak, da more prenašati štirinajst let težko, neusmiljeno službo.

Pa tudi fantje so oprezní. Marsikateri ima slabo vest in ta jo o pravem času popiha tja med rokovnjače, ki se klatijo po širnih gozdovih med Šmarno goro in Kamniškimi planinami, ali pa gre med tihotapce in pastirje, ki lazijo po gorah ob severni, proti Štajerskemu ležeči meji.

Tako priliko je ujel Svetlinov zet in sedaj razklada občinskim možem, ki so prav danes v velikih skrbéh, kje in kako bi ulovili še enega novinca, da bo polno število, katero je treba dati cesarju.

»Našega Andreja vzemite! Meni ni žal po njem, vam pa tudi ne!« reče in ugovora ni od nobene strani.

»Pa kje ga ulovimo?« vpraša eden.

»Kadar hočete. Najlaže doma pri meni! Zvečer pridite, ko odmolimo, da ne bo preveč hrupa. Saj pojde sam, kakor oven, he, he!«

Drugi se ne smejejo z njim; nobenemu niso prav po volji te besede, ampak – vsi skoro imajo odrasle sinove in vsak se boji za svojega.

»Ta je pa rejenec, najdenec – saj ni naš!« tako si tolaži vsak svojo nekoliko vznemirjeno vest in nov bokal vina, ki ga ukaže Svetlinov zet, odloči Andrejevo usodo.

Ko se vrne Tine domov, sede že – oče Peter, gospodinja, Andrej in ostala družina v kotu sobe krog mize, ki je še vedno ista, ob

kateri je pogostil Peter pred petindvajsetimi leti Andrejevo mater s kislim mlekom. Polonica streže zgoraj v prvem nadstropju teti Urši; zvečer starka ne pride več po stopnicah.

Večerja – krompir v oblicah in mlečna kaša – tedaj že kakor dandanes navadna pri boljših kmetih – je použita in Peter moli na glas očenaš, ko dekla že pobere lesene žlice ter vrže krompirjeve oblice v prazno skledo. – Sedaj zaropčejo težki koraki v veži in sobna vrata se odpro na stežaj. V odprtini se pokaže osem do deset možakov in vsi so oboroženi s cepci; dva nosita okoli vratu dolge, v kolobar zavite konopljene vrvice.

Vsi domači zatulijo na glas; edini gospodar Tine molči in sede na drugi konec sobe za peč. Andrej in hlapec, ki ga še premore sedanji gospodar, pa znata takoj, kaj to pomeni.

Hlapec, krepak fant, dvigne stol, raz katerega je bila odskočila dekla, Andrej pa seže pod klop po sekiro, nasajeno na dolgo toporišče. Za trenutek je vse tiho.

Stari oče Peter je prvi, ki se oglasi.

»Kaj hočete? Koga boste lovili?« zavpije divje in udari ob mizo.

»Rihtar« stopi malo bliže in reče, na Andreja kažoč: »Tegale!«

Andrej dvigne sekiro in zakriči: »Prostora mi dajte!«

Možaki se umaknejo na desno in levo in Andrej bi imel prosto pot ven v vežo in iz hiše; a tu pridrvi Polonica po stopnicah in zastavi izhod, strmo in plaho gledajoč ta prizor.

»Kaj je?« vpije na glas.

»Beži – v vojake me love! Beži v stran!« kriči Andrej.

»Tebe? Tebe?« vzklikne deklica in skoči k njemu. »Oče, oče, pomagajte!« kriči proti Petru, ki nem od groze stoji za mizo in upira tresoči se roki obnjo.

Andrej se obrne proti očetu, za eno roko ga drži dekle, desnico, ki je ravnokar vihtela sekiro, pa nagne kakor v mislih, da mu

sedaj pomagata ta dva, stari oče in Polonica. A vtem so nakrat vsi na njem. »Rihtar« in občinski možje vržejo ga k tlom, zvežejo mu roki in nogi in zunaj na cesti je že voz, ki ga odpelje v Ljubljano.

»To ste možje, to ste pač občinski možje! Lopovi, zavrtni lopovi ste!« tuli Andrej in se zvija na senu, ki so ga vrgli na lestvenik, na katerem ga peljejo v štirinajstletno sužnost.

Doma v Svetlinovi hiši strme vsi in plaho gledajo drug drugega; Polonica leži na tleh in joče, da se bogu usmili, stari oče Peter se trese za mizo, hlapec, ki je ušel nevarnosti, o kateri je bil sodil, da preti njemu – kolne na glas, dekli stočeta, gospodar Tine pa sedi v kotu pri peči, in ko vsemu viku in kriku le ni konca ni kraja, vstane počasi ter deje:

»Nehajte, nehajte! Enega smo morali dati, tako stoji zapisano v cesarskih zakonih!«

Nato jim veleva spat.

Vsi odidejo, a nocoj ni legel mir na to hišo; dobro uro pozneje pritečeta dekli iz gornje sobe in kličeta vse domače skupaj: »Teta, stara teta Urša umira!«

In tako je tudi bilo. Prvi strah ob ropotu v spodnjih prostorih in potem glas, da so odpeljali Andreja, objokana in obupana Polonica – vse to je bilo živcem stare ženice preveč. Omagala je in zaspala mirno tja v večno spanje.

4

Vse to zadnje se je godilo v tretjem desetletju tega stoletja.

Čas ima uren tek in najurnejši je kmetskemu gospodarju, naj ga pač težijo skrbi ali ne; pa od setve do žetve, od strni do strni teko mu ure tako, da ne ve zanje, in ako ga vprašaš: »Kdaj je to

bilo, ko si posekal ono drevo?» ali pa: »Katerega leta je umrl Jurče?» – zmotil se bo lahko za celih deset let.

Svetlinova Polonica je pozabila Andreja, o katerem ni bilo več čuti, odkar so ga tako siloma vtaknili med vojake. Omožili so jo čez nekaj let in vnovič je tuj gospodar na tem zemljišču. Očeta Petra, starega preužitkarja, tudi ni več med živimi.

Svetlinov dom nima sreče; dolgovi rasto in sosedje kupujejo njegova zemljišča – kos za kosom, večajo in širijo svoja posestva, Svetlinovo pa se krči.

Okoli 1865. leta je bilo, ko se pripelje poletnega dne star gospod v Dob, ustavi voz v krčmi pri »Mesarju« in nastopi pot skozi vas, kakor bi se hotel malo izprehoditi. Do cerkve gre in na pokopališče, potem okoli proti zadnjim bajtam gori ob »Grabnici« ter krene nazaj na veliko cesto in obstane ob nekdanji Svetlinovi hiši, povprašujoč, kdo je sedaj tu gospodar. Odgovor mu očitno ni po volji. Povedo mu ljudje, da se Petra Svetlina nihče več ne spominja in prav tako ne stare Urše; – vedo pa sosedje, da je Polona, prejšnja stara gospodinja, umrla pred nekaj leti in kmalu za njo njena edina hči in da se je te mož vnovič – oženil, tako da je sedaj vse v tujih rokah in od prvotne rodbine ni nikogar več na svetu.

Stari gospod stopi v hišo, ki je skoro taka, kakršna je bila pred tridesetimi in šestdesetimi leti, ogleda si dvorišče, trhle deske, ki okvirjajo hodnik, in potem sobo in kamrico v približju; celo pod zadnji kozolec gre, ki visi ves postrani in katerega streha kaže vsa rebresa; v letah visi napol polomljen hlapec. Gospod ne govori mnogo in sedanji gospodar te domačije, ki ga spremlja, se tudi ne drzne povpraševati; samo to se mu čudno zdi, da tujec potegne večkrat robec iz žepa in briše z njim preko lica – ali pot ali solze? – Gospodar tega ne ugane.

Ko se gospod poslavlja, stisne otrokom – sedaj jih je več pri hiši – vsakemu par šestec v roke, gospodarju pa cel desetak.

»Čuden gospod to? A dober je – dober!« mrmra bajtar, ki poseda ostanke nekdanje Svetlinove domačije, in vsa vas se bavi več tednov s tem pohodom in s tujim gospodom; po krčmah ter zvečer za pečjo in ob slamnati kiti, ki jo pleto do polnoči, govori se o njem. Še pozimi se čuje ugibanje in prerokovanje, da se vnovič vrne – a potem ga kmalu pozabijo.

5

Velikonočna nedelja 1895! Kdo izmed sedaj živečih je ne bo pomnil in naj žive tudi sto let? To je – izmed prebivalcev ljubljanskega okrožja in pa vasi v širni kotlini od Kamniških planin tja do Krima, kdo bo pozabil to bučanje, gibanje, tresenje, ki je prihajalo od spodaj iz dna rodne trdne zemlje in omajalo ter rušilo vse, kar je človeška roka zgradila na njej v trdnem zaupanju do njene stalnosti in trpežnosti?

Okoli enajste ure ponoči dvignejo se velike trope vran in gavrancov iz gorjuških in šumbreških gozdov, kjer imajo svoja spavališča, in njihov plahi, zagrljeni krik doni preko dobske ravnine. Ptice čutijo, da prihaja nekaj nenavadnega. Ponočnjak, ki jih čuje, in pozni potnik, ki meri še urnih nog veliko cesto – vsak se ustavi plah in nem: kaj je to? Kmalu potem se umirijo ptice, in kdor jih je čul, tudi ne misli več na ta čudni pojav.

Pa komaj je bil mali zvon v dobskem cerkvenem stolpu udaril četrt na polnoč, strese se svet. Podzemskemu bučanju odgovarja škripanje lesenih poslopij, ropot raz strehe padajočih dimnikov,

rušenje sten in stropov in nato divji krik preplašenih, iz stanovališč bežečih ljudi in med vsem tem tuljenje živine in lajanje psov.

In takoj potem prihaja sunek za sunkom, stres za stresom, pri vsakem pa grmi, tuli in buči pod zemljo, kakor bi se vsak hip morala pogrezniti ploščevina, na kateri se je rodil, na kateri se trudi in muči, trpi in veseli, uče in joče ubogi zemljan.

Vso noč se nihče ne vrne v svoje stanovališče; zunaj na prostem so in plahi čakajo, kaj jim prinese jutro. Jutro pa kaže le razvaline!

Beda, ki je nastala vsled tega, znana je v nekaj tednih po vsem svetu, in kjer bivajo še ljudje, ki so dobrega srca, povsod hočejo pomagati. Trditi se sme, da je še mnogo takih, in darovi, ki prihajajo, niso majhni. Bogatin in revež, vsak, ki ima kaj ljubezni do bližnjega, vsak pomaga s svojim prispevkom, ki meri na to, da dobe prizadeti zopet svoje strehe, pod katerimi jim je moč si odpočiti. Dobrotni darovi prihajajo od vseh delov sveta in poklicani uradi imajo dovolj posla, da skušajo pravično deliti denar poškodovancem.

Nekega dne pa prejme dobski župan pismo, kateremu je priložena vsota treh sto goldinarjev. Zavzet gleda pismo in denar ter kliče še svoja svetovalca, da mu pomagata iz zadrege. – Pismo se glasi:

»Slavno županstvo! Nesreča, ki je zadela po potresu vašo občino, me je silno ganila, in to tem bolj, ker me veže na vašo domačo zemljo ljubezen, katero je gojil do nje moj rajnki oče, in hvaležnost, katero sem njemu dolžan. On je bil rejenec dobske občine oziroma Svetlinove hiše, kjer pa menda, kakor mi je sam večkrat pravil, ni nikogar več izmed sorodnikov onih, ki so ga

zredili. Dobski občani so ga sicer siloma vtaknili med vojake; a ta pot je bila njemu – pot k sreči. On je zvesto služil cesarju in potem dobil tukaj na Dunaju skromno državno službo, v kateri se je vendar tako odlikoval, da mu je cesar podelil zlati križec za zasluge. Umrli je pred petnajstimi leti. Jaz sem njegov edini sin; vzgojil me je tako, da nikdar ne vem in ne znam, kako bi se mu izkazal dovolj hvaležnega; poleg vseh dobrih lastnosti, katere je imel, bila je pa ena najsijajnejših: ljubezen do onega doma, ki mu je bil prvi. Kje se je porodil, to se ni nikdar dognalo, a na Kranjskem, v vašem okraju gotovo; – vedel je le, da je bil pri vas vzrejen, in kadar je govoril o onih letih, ki jih je prebil pri vas, in se spominjal hiše, ki mu je bila prvi dom, silile so mu solze v oči. Enkrat je potoval v Dob; a našel je nekdanjo domačo hišo v tujih rokah in od onih, ki so tam bivali, ko je bil še on med njimi, nikogar več pri življenju. Ljubezen do doma, ki je navdajala njega, podedoval sem jaz, in ono, kar je hudega užil moj oče, bilo je njemu in meni le dober kažipot k sreči! V tem čutu in v hvaležnem spominu na rajnkega očeta pošiljam njegovi domovinski občini priloženo vsoto. Razdelite jo med občane, ki so najbolj prizadeti po grozni nesreči, po potresu, ki je prišel v svetem, miru posvečenem času tako nena doma nad vas.

Z odličnim spoštovanjem
Doktor Svetlin

Na Dunaju, meseca mal. travna 1895.«

Župan in svetovalca – vsi ugibljejo v prvo, kdo bi bil ta mož, ki jim pošilja kar tako na vrat na nos tako vsoto. Po vsej vasi gre

zopet govorica o tem, kdo bi bil vendar ta Svetlin, in posebno, kdo je bil njegov oče? Ako šestdeset let mine za kom, potem ostane malo sledu. A eden se vendar spomni tega Andreja! Hlapec, ki je tedaj zagrabil stol, da ubrani sebe občinskih lovcev, ta životari sedaj kot občinski ubožec in lazi od hiše do hiše; ta se spomni pajdaša Andreja.

»Ej, –« pravi, »dobro so mu storili tedaj, ko so ga ulovili; zakaj niso mene?«

Župan mu da en goldinar poslane vsote, drugo pa razdeli med domačine, po potresu največ prizadete.

Tako sta se rejenec v svoji ljubezni do prve domovine in sin njegov v hvaležnosti do očeta maščevala nad potomci občanov, ki so prvemu storili krivico – tedaj vnebovpijočo, ki mu je pa postala, ker je bil duševno krepak – pot do blagostanja.

